శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి చిన్నకథలు

"శుభికే! శిర ఆరోహ"

"పూరీ పాసెంజర్లో వస్తున్నా" నని యేలూరు నుంచి గంగమ్మ రాసిన వుత్తరమూ "నాలుగ్గంటల రెయిలు కార్లో వస్తున్నా" నని కాకినాడ నుంచి రంగమ్మ రాసిన వుత్తరమూ, ఆవేళ ఆదివారం కావడంవల్ల వాక్క డెలివరీలోనే అందాయి.

"టపా చూసుకునే మేడమీదికి వెడదా" మనుకొని ఆఫీసుగదిలోనే కూచుని వున్నాడతను.

ఏ కక్షిదారో, యే బంధువో, యే మిత్రుడో, యే తెనుగు రచయితో రాసిన వగైరాలు జాబులే వస్తాయనీ, వెంటనే మేడమీదికి వెళ్ళి సుఖంగా నిద్రపోవచ్చునవీ అనుకున్నాడతను.

కాని, దిన దినమూ యేనోన్నవచ్చే వుత్తరా లివాళ రెండే రావడమూ, ఆ రెండయినా "కజ్జాకి వస్తున్నాం కాసుకో" అన్నట్టిలాగ శ్రీముఖా లయివుండడమూ చూసి తెల్లపోయి, ఉన్నట్టుండి కుర్చీకంటుకుపోయాడతను.

ఆ వుత్తరాలతోపాటే వచ్చి బిందెబొట్టెలాగ మేజా

మీాద పడివున్న లారిపోర్టు పాకెట్టయినా అతన్ని ప్రకృతిలోకి తేలేకపోయింది.

ఈ స్థితిలో తాంబూలపళ్ళెం పట్టుకుని రత్తమ్మ చక్కావచ్చింది.

గుమ్మంలో అడుగుపెట్టాటప్పటికే ఆ జడావస్థ కనపడగా "యేమిటా?" అని పరిశీలించడంలో నిశితాలయిన ఆమె చూపులతో ఉద్బుద్ధు డయినా డతను.

ఉత్తరక్షణంలో, ఉభయులూ, ఉత్తరాలూ తాంబూలమూ మార్చుకున్నారు.

చూస్తూ చూస్తూ వుండగానే, అతని పెదవులు రాగరంజితాలు కాగా, ఆమె మొగం భావశబలితం అయింది.

చూసిచూసి వుత్తరాలు బల్లమీాద విసిరి కొడుతూ "గంగమ్మ వదిన యింత పంతగొట్టుపని చేస్తా రనుకోలేదు నే" నంటూ రుస రుస లాడిందామె.

"మరి రంగమ్మక్క మాత్రం తక్కువచేసిందా?"

"సడే, ఈవిడగా రివాళ ముహూర్తం పెట్టుకున్నట్టావిడ కేం తెలుసునండీ పాపం!"

"ఇది జాలిపడవలసిన సంగతే అయితే, ఆవిడ సంగతి యీావిడకు మాత్రం యేమి తెలుసూ?"

ఇది విని ముందు చురుగ్గాచూసి, తరవాత నిదానించి చివరికి "పోనీ, మన మిప్పుడు చెయ్యవలిసిం దేమిటో

మీకు తెలుసా!" అని ఆత్రంగా అడిగిం దామె.

దానిమీద "అదీ మాట" అంటూ బల్లగుద్ది, కుర్చీ కంటుకుపోయినవాడల్లా సరిగా కూచుని "యిక చెప్పు" అంటూ సావధాను డయినా డతను.

"సరే" అంటూ అప్రయత్నంగా విసుక్కుం దామె.

ఏదో ముంచుకు వచ్చేస్తున్నట్టూ, అయినా అదేమీ గమనించకుండా అతను జాప్యం చేస్తున్నట్టూ, కనపడి చిరాకు వచ్చిం దామెకి.

దీంతో మనస్సు చెదిరిపోయి అసలే మరిచిపోయింది.

చివరికి, చకితనేత్రాలతో అప్రయత్నంగా గుమ్మం కేసి చూసి, తలుపులు, దగ్గరసానే వుండడం గుర్తించి దిటవు తెచ్చుకుని, అతనికి కొంచెం దగ్గరగా వెళ్ళి, కంఠంనొక్కు కుని "గంగమ్మ వదినతో నేను వేగలేనండీ" అంది దీనంగా.

"మరి రంగమ్మక్క మాట!"

"చాటున చెప్పుకోవాలి. వొట్టి అమాయికురా లావిడ. నేనంటే ప్రాణం యిస్తుంది కూడానూ"

"కనక!"

"మేనరికం నాకిష్టం లేదనుకుంటున్నా రేమో మీరు"

"కనక, అన్నాను"

"మాఅపేక్ష లెలాంటివో మీఅపేక్షలూ అలాంటివే. మిమ్మల్నీ మిమ్మల్నీ దూరం చెయ్యా లని కాదు —"

"తరవాత యేమిటో చెప్పమంటున్నా" నన్నాడు కొంచెం నిలవతీసినట్టు, జగ్గప్ప.

దానిమీద ముందు ఆమె చకిత అయింది.

ఒక్క క్షణం అతనికేసి రెప్పవెయ్యకుండా చూసింది.

చివరికి, ఆసందుబాట్లో వొక నిశ్చయానికి వచ్చి, ధైరమున్నా పూని "రంగమ్మవదినతో వియ్యం అందడం మీకభ్యంతరం లేకపోతే నాకిష్టమే సుమండీ" అంటూ బుంగమూతి పెట్టుకుని, కుర్చీపీట అతనికి మరీ దగ్గిరసా తీసుకూర్చుంది.

ఆమాటలో "మన యిద్దరి చూపూ వొకటే" అన్న దిలాసా కనపడి, బిగపట్టుకున్న శ్వాస ఆడినట్టయి తేలిక పడి "అయితే, మరి, గంగమ్మక్కకేమిటీ చెప్పడం?" అని జిజ్ఞాసతో అడిగాడతను.

అవ్యవధిగా నిరోధించి అడిగినట్టు కాగా దీనికి బదులు చెప్పలేక పోయిందామె.

"ధోరణి చూడగా, వీలుతప్పితే, రగడ పెంచడానికే వస్తున్నట్టు కనపడుతుంది గదా గంగమ్మక్క?" అని మళ్ళీ అడిగాడతను.

అందుకూ ఆమె బదులు చెప్పలేకపోయింది.

"పైపెచ్చు, మాఅమ్మ, గంగమ్మక్కనే పూసుకు వస్తుంది కదా!" అన్నాడతను, అపాయం తర్జనితో

నిర్దేశించి చూపిస్తున్నట్టు.

"అవును సుమండీ" అంటూ కుంగిపోయింది రత్తమ్మ.

అన్నదే కాని, అనాలని అనుకోలేదు, అన్నట్టున్నా మెరగదామె.

ఎనుకోమ్మ మీంది కుంపటిలాగ, షష్టి గడియలూ కలిసివుండక తప్పని అత్తగారు, కత్తులు దూసుకున్నా—చున్నదనే భ్రాంతి మనస్సు కలిచేసి, హృదయం బద్దలు కొట్టేసి, మెదడున్నా కరిగించేసిందామెకి.

ఆమె స్థితి గ్రహించి తానూ అలాగే అయిపోయినట్టు మరి మాట్లాడలేకపోయా డతను.

ఏదో వెతుకుతున్న ట్టిద్దరి చూపులూ ఆత్రంగా దుముకులాడ సాగాయి.

ఈ స్థితిలో "నాన్నా రోయ్" అంటూ తలుపులు తోసుకుని లోగుమ్మంలో అడుగుపెట్టి, అక్కడ తల్లి కూడా వున్నందున మళ్ళీ తలుపులు దగ్గిరసా లాగి, గిరుక్కున మళ్లి చక్కాపోయింది వారి రెండోపిల్ల, అన్నపూర్ణ.

దీంతో వారిద్దరూ మళ్ళీ ప్రకృతిలో పడ్డారు.

"అన్నపూర్ణ అయితే గంగమ్మకక్క మంకుతనమూ, ఆవిడ కొడుకు కెక్కూ చా - ఫ్ఫగా కుదురుస్తుం దన్నా" డతను.

"అసలు, పెళ్ళాడితేనా!" అని మెద రడిగిందామె.

దీనిమీద, వొకరితరవాత వొకరి కిద్దరికీ చిరునవ్వు వచ్చింది, దొంతరలుగా.

మళ్ళీ అంతలో గాంభీర్యం తెచ్చుకుని "నా మాట అలావుంచండి. పెద్దమ్మాయికి అతను సుతరామూ తగడండీ! దాన్నతను బతకనివ్వడండీ" అంది రత్తమ్మ.

ఈ మాట అన్నప్పుడామెకంఠం గద్గదిక మయింది.

మంచు తెర కప్పిన తామరపువ్వు రేకల్లాగ ఆమెకళ్ళు చెమ్మగిల్లిపోయాయి.

ఇది చూసి, అతనూ ఆర్ద్రకంఠు డయి "గంగమ్మక్క మాట అలా వుండగా, మాఅమ్మకూడా నీమీది కోపాన గంగమ్మక్కకి తాసికలు చెప్పి బాధపెట్టించదూ పెద్దమ్మనీ!" అన్నాడు జాలిగా.

ఈమాట వినీ వినడంతోటే "మా అమ్మ కడుపు చల్లగా, వున్నమాట అన్నారండీ మీరు. అందరి వాలకమూ మీకూ తెలుసునండీ! ఇక భయంలేదండీ! నా చిట్టితల్లి కీగండం గడుస్తుందండీ! నా బెంగ తీరిందండీ" అంటూ అతి ప్రేమగానూ, అతి వాత్సల్యంతోనూ అతని చేతులు గట్టిగా పట్టుకుని వూపిరి తీసుకుందామె.

దీంతో అతను ముగ్ధుడయినాడు.

అరమూతలు పడ్డ అతని కళ్లకి, జానకమ్మకీ గంగమ్మ కొడుక్కీ హస్తికీ మశకానికీ వున్నంత అంతరం కనపడింది.

పురోడాశం తీసుకువెళ్ళి కుక్కకి పెట్టినట్టున్నాతోచి స్వగతంగా సీత్కారం కలగ్గా కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి.

వెంటనే వొక నిశ్చయానికి వచ్చి "ఇక చాలు, అంతా నేను చక్కచేస్తాను. నువ్వు బెంగపెట్టుకోకు, వెళ్ళు. ఉత్తరాలు మాత్రం మాఅమ్మకో మాటు చూపించు" అంటూ తాను లేచి, బల్లమీది వుత్తరాలు చేతిలో వుంచి, ఆమెని లేవదీశా డతను.

ఆమె కళ్ళు ఆనంద విస్ఫారితా లయినాయి.

కాని, వుత్తరాలు అత్తగారికి చూపించడం మాట వచ్చాటప్పటికి, ఒకవైపునుంచి కార్యసిద్ధి అవుతూ వుండగా మరోవైపునుంచి కార్యహాని తరుముకువస్తున్నట్టు తోచి, మొదట ఆమె నిర్విణ్ణ అయిపోయింది.

అయినా, జగ్గప్ప మొగంమీది దృఢదీక్ష గుర్తించి మనస్సు కుదుటపరుచుకుని చివరి కావుత్తరాలు మరో మాటు చూసుకుంటూ, అడుగులు మెల్లిగా వేసుకుంటూ వెళ్ళిపోయిం దామె.

ఆమె గుమ్మం దాటేదాకా వుండి "చిన్నమ్మా" అని పిలుస్తూ తరవాత అతనూ విసురుగా వెళ్ళిపోయాడు.

౨

అరుగుమీద కూచుని జగ్గప్పా పురోహితుడూ జానకి పెళ్ళివిషయమే మాట్లాడుకుంటూ వుండగా, మోటారు

వచ్చి పోర్టికోలో ఆగింది.

"ఎప్పా డెప్పా" దనుకుంటూ లోగుమ్మంలో వెనుక చూస్తూ నుంచునివుండిన ముసలమ్మ, వొక్క అంగలో కారుదగ్గిరి కురికి "వచ్చావా అమ్మా?" అంటూ కారులో వుండగానే గంగమ్మ చేతులు పట్టుకుని ప్రేమ కుమ్మరించేసింది.

గంగమ్మ కొడుకుని కూడా తీసుకురావడం చూసి, జగ్గప్ప "ఖాకీ మొత్తుబూదే వచ్చా" రనుకుంటూ తల పంకించుకున్నాడు.

"మామయ్యగారో మరెవరో వున్నారు. ముసుగు సరి చేసుకోవమ్మా" అని గంగమ్మకి మెల్లిగా చెప్పి, ఆమె కొడుకు, స్వయంగానే అవతలి తలుపు తెరుచుకుని దర్జాగా కారుదిగాడు.

ఈలోపున, కంఠం నొక్కుకుని, కళ్ళు తిప్పుకుంటూ "రంగి కూడా యివాళే వస్తోందే, మించిపోయినట్టూ" అని ముసలమ్మ సాగతీసుకుంది.

కొడుకు చెప్పిన మాటమీద సవరించుకోవా లనుకునిన్నీ, యీమాట విని వులిక్కిపడి, సగంజారి పోయిన ముసుగలాగే వుంచేసుకుని "అదెందుకే యిప్పుడు శనిలాగా?" అని మెల్లిగానే రుంజుకుంటూ కొడుకుకంటే నింపాదిగా కారుదిగింది గంగమ్మ.

కారు తిరగవేసుకుని కొడుకువచ్చి కలుసుకున్నాక, తల్లిబుజాన చెయ్యి వేసుకుని గేటుగా బయలుదేరిందామె.

వారు మెట్లమీద అడుగుపెట్టేటప్పటికి లేచివచ్చి "వచ్చారా" అని అక్కనీ, మేనల్లుణ్ణీ పలకరించాడు జగ్గప్ప.

గంగమ్మ, అందుకు జవాబుగా మొదట చిరునవ్వు మొలిపించుకుంది.

తరవాత "ఇవాళ, బండి అరగంట లేటు" అని చెప్పి, కొడుకేసి చూసింది; కాని అతను చిరునవ్వుమాత్రం ప్రసాదించి వూరుకున్నాడు.

ముగ్గురూ అరుగెక్కారు.

గంగమ్మా, ముసలమ్మా సింహద్వారం దగ్గరసా నుంచోగా, గంగమ్మ కొడుకు జగ్గప్ప కెదురుగా నుంచున్నాడు.

జారిపోతోందా అన్నట్టు వొదులు వొదులుగా బిళ్ళ గోచీ పెట్టి పంచె కట్టుకునీ, దానిమీద మోకాళ్ళదాకా పల్చని బెంగాలీ లాల్చీ వేసుకునీ, దానిమీద హిందూస్థానీ పొట్టికోటు తొడుక్కునీ, నెత్తిన లేసుగుడ్డ టోపీ పెట్టుకునీ వున్నాడతను.

బీడీ వొకమాటు నోట వుంచుకుని పీలుస్తూ, వొకమాటు తీసేసుకుంటూ, మధ్యమధ్య రకరకాలుగా పొగ విడుస్తూ, ప్రెంచి కట్టింగు మీసాలు కూడా సవరించు

కుంటూ పోజుమీద పోజుకూడా మారుస్తూ వున్నాడతను.

"ఈవిడ మా పెద్ద అక్కగారు. ఇతను మా మేనల్లుడు" అంటూ వారిని పురోహితునికి పరిచయంచేశాడు జగ్గప్ప.

"చిత్తం చిత్తం, అక్కయ్యగారినిచూసిపదేళ్లయింది. అప్పుడయినా, అప్పుడే నాకు తమ ఆశ్రమం లభించడం వల్ల కొత్త అయిపోయింది. నాటికి నేడూ మళ్లీ వారి దర్శనం. చాలా సంతోషం" అని ఫ్రాగీస లాడుతూ బదులుచెప్పాడు పురోహితుడు.

"మొన్నటి దాకా కలకత్తాలో చదివాడు; కాని ప్రస్తుతం కాశీలో చదువు తున్నాడితను"

మళ్ళీ "చిత్తంచిత్తం" అని జగ్గప్పకి వినయం నివేదించు కుంటూనే గంగమ్మ కొడుకేసి తిరిగి "మీపే రేవరు నాయనా?" అనడిగాడు పురోహితుడు.

"రామేష్" అని చెప్పాడు గంగమ్మకొడుకు.

అరవై యేళ్ళ పురోహితున కిది తెనుగు జాతిలో విన పడి వుండని పేరు.

ఉలిక్కిపడ్డా డతను.

ఇది గుర్తించి, చుర చుర చూసి, మొగం పక్కకి తిప్పుకున్నాడు జగ్గప్ప.

దాంతో కొంచెం ఘాబెక్కి "యేమిటి నాయనా?" అంటూ చెవు లోరజేసుకుని మళ్లీఅడిగాడు పురోహితుడు.

"రమేష్" అన్నాడు కరుగ్గా, గంగమ్మ కొడుకు.

ఈ మాట కొంచెం పెంకితనం కనపరిచాడతను.

పైగా, యీమాట పేరు చెప్పినప్పుడు షకారం కొంచెం దీర్ఘంగా పలికి, దాంతో చిన్న యీలవంటి సన్నని ధ్వని కూడా పుట్టుకువచ్చింది.

జగ్గప్ప తనలో నవ్వుకున్నాడు.

రెండుమాట్లు విన్నా ఆపేరేమిటో అర్థం చేసుకో లేక, గంగమ్మకేసి తెల్లపోయి చూసింది ముసలమ్మ.

"వోట్టి కూపకూర్మాలు" అన్నట్టు మొదట కొడుకేసి సగర్వంగా చూసి, తరవాత, తన అలతి నవ్వుతో ముసలమ్మ మొగం పులిమింది గంగమ్మ.

"బాగుంది నాయనా" అని రాముని అభినందించి, ముసలమ్మకేసి చూస్తూ "తాతగారి పేరు —" అంటూ మాట తేల్చేశాడు పురోహితుడు.

అది పుండుమీద కారప్పుగుండ కొట్టినట్టయింది ముసలమ్మకి.

దాంతో "మధ్య నువ్వేమిటయ్యా?" అన్నట్టొక చురుకుచూపు పురోహితునిమీద పారేసి, ముసలమ్మ ధుమధుమ లాడుతూ మొగం పక్కకి తిప్పుకుంది.

ఈసందుబాట్లో, రమేష్ ఉ "ముసుగు సరిజేసుకో" అన్నట్టు తల్లికేసి చురుగ్గా చూడడమూ, కంగారు

పడుతూ ఆమె మునుగు ముందుకి లాక్కోడమూ గబ గబా జరిగిపోయాయి.

అది కూడా చూసి మెరుపు కొట్టినట్టయి, పురోహితు డొక్క అడుగు వెనక్కి వేశాడు.

"ఇక వీళ్ళ నిక్కడ వుండనివ్వడం మంచిది కా" దని వూహించి, జగ్గప్ప, లోపలికి పద మందా మనుకుంటూ వుండగా "ఇదిగో, వదినగారే! ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకీ! దయచెయ్యండీ, దయచెయ్యండి" అంటూ వూచలాగ వచ్చి, రత్తమ్మ, గంగమ్మ చెయ్యిపట్టుకుని లోపలికి తీసుకువెళ్ళింది.

"రావోయ్! నాయనా!" అని పిలుస్తూ వారి వెనక ముసలమ్మా, వొక్కపీల్చు పీల్చి బీడీ పోర్టికోలోకి విసిరేసి ముసలమ్మ వెనకనే రొమేష్ ఊ లోపలికి వెళ్ళారు.

చిరునవ్వు నవ్వుతూ పురోహితు డేదో అనబోయాడు: కాని అంతకి ముందే "చిన్నక్కయ్యగారు కూడా వస్తున్నారు, పెద్దస్టేషనుకి వెళ్ళు" అని డ్రయివరుకి ఆజ్ఞాపించి, కూడారమ్మని పురోహితుణ్ణి కళ్ళతో పిలిచి, సన్నజాజిపాద కేసి దారితీశాడు జగ్గప్ప.

"చిత్తం" అంటూ వినయం కనపరిచి జగ్గప్ప కొంచెం అవతలకి వెళ్ళేదాకా నుంచుని, తరవాత బర్రుమనిపించుకుంటూ కారు నడిపించుకు పోయాడు డ్రయివరు.

3

గంగమ్మా రంగమ్మా వచ్చింది పెళ్ళికూతురు చూపులకే గాని, ఆరాత్రి భోజనాల బంతి పెళ్ళిబంతిలాగే వుంది.

ముసలమ్మా గంగమ్మా రామేష్ ఊ వొక పక్కనీ, జగ్గప్పా రత్తమ్మా జానకీ అన్నపూర్ణా, రంగమ్మా ఆమె కొడుకు రామేశమూ వొక పక్కనీ కూచున్నారు.

“ఈయేర్పాట్లు ఘూఅమ్మడా?” అని రత్తమ్మని కళ్ళతో అడిగి, జగ్గప్ప, మొగం వంచుకుని ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకున్నాడు.

“మొగపెళ్లివారు కామోసు నాయనోయ్” అన్నట్టు కొడుకేసి చూసి, రంగమ్మ, కళ్ళల్లోనే నవ్వుకుంది.

రామేష్ కేసీ, గంగమ్మ కేసీ, కొంటె చూపులుగానూ ముసలమ్మ కేసి కోరచూపులుగానూ, అన్నపూర్ణ నేత్రావధానం చేస్తోంది.

చూపు లిటే వుంచి గంగమ్మా రామేష్ఊ హిందీలో మాట్లాడు కుంటున్నారు.

అది చూసి “మీవియ్యపు రాలెంత తెలివయిందో చూసుకోం” డన్నట్టొకమాటూ “మీ అల్లు డెంత గొప్పవాడో తెలుసుకున్నారా?” అన్న ట్టొకమాటూ, ముసలమ్మ, జగ్గప్పని విడిచి రత్తమ్మనీ రత్తమ్మని విడిచి జగ్గప్పనీ డెకాయించినట్టు చూస్తోంది.

ఇది యిలా జరుగుతూ వుండగా, అందరికీ వ్యంజనాలూ అన్నమూ వడ్డించి, రామేష్‌కి మాత్రం గోధుమ రొట్టెలూ, బంగాళాదుంపల వేపుడూ, పంచదారా వడ్డించింది వంటలక్క.

అందుకే జగ్గప్ప వింతపడుతూ వుండగా "ఇప్పట్నుంచీ అలవాటు కాకపోతే ముందుముందు కష్టం, జానకమ్మకి కూడా రెండురొట్టెలు వెయ్యవమ్మా" అని పురమాయించింది, ముసలమ్మ, వంటలక్కకి.

అది విని యీబంతివా రందరూ యేకకాలంలోనే చకితు లయినారు.

ఎగిరిపడి అన్నపూర్ణ జానకమ్మ కేసి చూడగా, జానకమ్మ, ముసలమ్మ మొగాన చూపులతో మెటికలు విరిచి మొగం వంచుకుంది.

జగ్గప్పా, రత్తమ్మా లోపల్లోపల నవ్వుకున్నారు.

రంగమ్మ వారి యింగితం కనిపెట్టసాగింది.

ఒక్క నిమిషం గంభీరంగా గడిచిపోయింది.

ముందొకమాటు రామేశం కేసి కొంటెచూపు చూసి, కంఠం కూడా సవరించుకుని, తరవాత రామేష్‌ని వరస పెట్టి పిలిచి మెల్లిగా ప్రారంభించాడు జగ్గప్ప.

"నీకు రొట్టెల అలవా టెప్పట్నుంచోయ్?"

"కలకత్తా వెళ్ళినప్పట్నుంచీనీ"

"ఎందు కయిందీ?"

"దాని కది కాదేమ, కోరి నేనే చేసుకున్నాను"

"ఎందుకోసం?"

"వెధవది, వరి అన్నంలో యేముంది మామయ్యా?"

"మన కది యివాళ కొత్తటోయ్?"

"పాత అయితే మాత్రం తెలిశాక కూడా తప్పు చెయ్యమా?"

"ఇది తప్పే అంటావా?"

"ఇంకా సందేహమా?"

"ఎంచేతా?"

"ఉత్తరదేశంలో వరి అన్నం యెవరూ తినరు కనక"

"అయితే?"

"అది వో-ట్రి తుస్కు. పశువుల కయినా పనికి రానిచెత్త"

రంగమ్మ, గంగమ్మ విస్తరికేసి చూసింది.

అది యీమాటతో పొడిచినట్టు కాగా గంగమ్మ అందుకుని "నాయన చెప్పినప్పట్నుంచీ నేనూ గోధుమరొట్టెలే తింటున్నాను; కాని మీరు దేవుళ్ళాడిపోతా రని యిక్కడ మాత్రం వరిఅన్నమే తింటున్నాను." అని రత్తమ్మకి చెప్పి. రంగమ్మకేసి యెఱ్ఱగానూ, కొడుక్కేసి విజయగర్వంతోనూ చూసింది.

అందరూ ఆమెని చూసి వూరుకున్నారు.

ఉండుండి "ఉత్తరదేశంవాళ్ళకీ మనకీ యేమి సాపత్య మోయ్ దీట్లోనూ?" అని మళ్ళీ అడిగాడు జగ్గప్ప.

"సాపత్యం లేకపోబట్టే మనం యిలా వున్నాం"

"వాళ్ళ విశేషం యేమిటీ?"

"వాళ్లే నికర మైన హిందువులు. మనం కూడా గోధుమరొట్టెలు ప్రారంభించినప్పుడే వారితో సమాన మవుతాం"

"అక్కడ ముస్లిములుకూడా గోధుమరొట్టెలే తింటారు కామోసు మరి?"

ఇలా అడిగి జగ్గప్ప రామేశంకేసి కళ్లు చికిలించు కుంటూ చూశాడు; కాని యిందులోవున్న విశేషం గుర్తించలేక — అసలు, విశేషం యేమయినా వుందేమో అనయినా ఆలోచించ కుండా "అవును, తింటారు" అనేసి వూరుకున్నాడు రొమేష్ ఉ.

రామేశం మేనమామకేసి చూసి మందహాసంచేశాడు.

వడ్డన పూర్తి కాగా, భోజనా లారంభమైనాయి.

అందరికీ మామూలుగా వడ్డించి, రొమేష్‌కి నెయ్యి వెయ్యాలో అక్కర్లేదో, వేస్తే యెక్కడ వెయ్యాలో తెలవక అతని దగ్గిర నుంచుని వుండిపోయింది వంటలక్క.

అది విడ్డూరంగా కనపడగా యీబంతివా రందరూ

రెప్పవెయ్యకుండా అటు చూశారు.

రామేష్ కూడా చూసినవాడు "అక్కర్లేదే" దన్నాడు.

ఇది విని యువతులు ఒంగిగా కూహా కిసుక్కుమన్నారు.

అంతటితో ఊరుకోలేక, వెంటనే అందుకుని "ఉత్తర దేశంవాళ్ల దృష్టిలో నెయ్యికూడా వోట్టి తుక్కేనా ఏమిటోయ్?" అడిగింది, కొత్తగా రత్నకన్య.

దీనిమీద రంగమ్మా నాయుడూ నవ్వుతూ సౌదామినీ వైపులై చూసుకున్నారు.

నెయ్యి లేకుండా భోజనం చెయ్యడం మానులమ్మకి అగాయిత్యంగానే కనపడింది. దాంతో "వేయించుకో నాయనా" అన్నమాట నాలుక చివరికి కూడా తెచ్చుకుంది; కాని ఏమంటే ఏమిటో అని సాహసించలేక రంగమ్మకేసి బిక్క-బిక్క చూసింది.

అది అన్నపూర్ణకి లోకువ నిచ్చింది.

వెంటనే ఆమె అందుకుని "రొట్టెలుతినడం అలవాటు చేసుకోమన్నట్టే, నెయ్యి లేకుండా భోజనం చెయ్యడం కూడా అలవాటుచేసుకోమంటావా ఏమిటినాన్నమ్మా, అక్కయ్యనీ?" అంటూ సాగతీసుకుంది.

దీని మీద పకాలుమని నవ్వురాగా, అతి కష్టంమీద ఆపుకోడంలో రంగమ్మకి బాగా కోపం మూగింది.

జగ్గప్ప కంఠం బిగించుకునీ మాతీ బిడాయించుకునీ నవ్వాపుకోగా, రామేశం దగ్గుతో కలిపి నవ్వేశాడు.

"మహాభాగా అడిగావు" అన్నట్టు తల సుతారంగా పంకించుకుంటూ చిన్నకూతుర్ని మెప్పుగా చూసింది రత్తమ్మ.

మొదట "యేదో పోనిస్తూ" అన్నట్టూరుకున్నాడు; కాని, రామేష్ ఉ, చివరికి కొంచెం వుడికినట్టయి తల్లితో హిందీలో యేమిటో అన్నాడు.

ఇదంతా గంగమ్మకి వుక్రోషం కలిగించింది.

ఊరకే చుట్టపు చూపుగా మాత్రమే వచ్చివుంటే, ఆమె కూడా, హిందీలో యెంతెంతేసి మాట లయినా అనేసి వుందును: కాని, సమయం కాక పస్తాయించి వూరుకుంది.

అప్పటికీ "మూడుముళ్ళూ పడనియ్యి తగిన జవాబు చెబుతాడు నీ" కన్నట్టు రత్తమ్మకేసి వోరగా కోర చూపులు చూసింది.

అంతటితో కూడా వూరుకోలేక, చివరికి "నా నాయనకి తెలిసిన కట్టెవరికి తెలుసూ? అతనికి వంకలు పన్నాలంటే యెంతవాళ్ళు కావాలీ?" అంటూ కళ్లు తిప్పుకుని ముసుగు మరింత ముందుకి లాక్కుంది.

దీంతో పరిసరాలు కలుషితా లయినట్టు కనపడ్డాయి.

ఈ సంభాషణకి అతీతురాలయి వున్న వంటలక్క-అది పసికట్టేసింది.

రసభంగం కావచ్చు నని శంకించి, ఆమె, వెంటనే “చింతకాయ పచ్చడి, చింతకాయ పచ్చడి” అనడుగుతూ యెవరికీ వడ్డించకుండానే బంతి అంతా గిర్రున తిరిగేసి తుర్రుమని వంటింటోకి చక్కా-పోయింది.

ఇది సరిగా పనిచేసింది.

మంత్రించినట్టు అందరి ముఖాలూ విచ్చాయి.

ముఖ్యంగా, రొమేష్ మనస్సు కొంచెం వురకలు వేసింది.

వెంటనే బదులు తీర్చుకోవాలని వుబలాటపడి, అతను “చింతకాయ పచ్చడికీ నువ్వుల నూనెకీ జతకదా, మరి నువ్వు నెయ్యి వేయించుకున్నావేం!” అని అన్నపూర్ణ మీద పరియాచకం విసిరాడు.

“పోనీ, నువ్వు చింతకాయపచ్చడి అయినా వేయించుకున్నావు కావేం!” అని అన్నపూర్ణ బదులు తీర్చింది.

“దొరికిపోయాను” అన్నట్టు అవ్యవధానంగా అందుకుని “పచ్చడి పచ్చడి” అంటూ రాచ్చిప్ప చూపించడమే గాని వడ్డించడం యేదే!” అని గంగమ్మ ముదలకించింది.

దీనిమీద ముసలమ్మ విజయగర్వం ప్రాపించుకోగా రంగమ్మ “మొగపెళ్ళివారిక వచ్చిన పాట్లవి” అన్నట్టు కొడుక్కేసి చూస్తూ అలవోకగా చిరునవ్వు నవ్వుకుంది.

ఇలాగ, మొత్తానికి, పరిసరాలు మళ్ళీ మామూలుస్థితికి వచ్చేశాయి.

దీంతో, నిలిచిపోయిన జగ్గప్ప ధోరణి కూడా మళ్ళీ మామూలు స్థితికి వచ్చేసింది.

"అయితేనేమా?" అంటూ మళ్ళీ అందుకున్నాడతను.

"రామేష్ అన్నా వేమిటోయ్ నీ పేరు?"

"అవును మామయ్యా"

"ఏం రామేశం అన్న పేరు పలికిస్తుందె కాదూ?"

"అందులో అర్థం లేదు మామయ్యా! రాముడికి ఈశ్వరు డేమిటని, తెలివితక్కువ కాకపోతే!"

"వ్యుత్పత్తి అంతా వెల్లగించేశావే!" అన్నట్టు రామేష్ కేసి వెటకారంగా చూశాడు రామేశం.

"మరి రామేష్ అంటే యేమిటీ?"

"లక్ష్మీదేవికి భర్త అన్నమాట"

"అమ్మయ్యా" అన్న ట్టూపిరిటీసుకుంది జానకి, అన్నపూర్ణకేసి చూస్తూ.

విశాఖపట్నంలో తహసీల్దారుగా వున్న జగ్గప్ప తమ్ముడి కూతురి పేరు లక్ష్మీదేవి. ఆమె యూనివర్సిటీ కాలేజీలో రెండో సంవత్సరం చదువుతూ వుండడమూ, తండ్రి ఆమెని రామేష్‌కివ్వాలని ప్రయత్నిస్తూ వుండడమూ, కోడలు నలుపయితే కులం అంతా నలుపవుతుం

దన్న భయాన గంగమ్మ తిరస్కరిస్తూ వుండడ —మూ అందతా మరో చిన్నకథ.

జానకీ అన్నపూర్ణా ఆగాడవలో వుండగా "ఏ భాష అదీ?" అనడిగాడు జగ్గప్ప.

"సంస్కృతం" అన్నాడు రామేష్, ఇంగ్లీషు పండితుల వుచ్చారణాశ్రీ.

జగ్గప్ప ప్రకాశంగానూ, రామేశం స్వగతంగానూ "ఆ" అని వాక్యాంతాటి చేసుకున్నై, అపవారించి, వొకరి కేసి వొకరు చూసుకుని వాక్యాంతాటి మందహాసం చేసుకున్నారు.

తరవాత "రామా+ఈష్ ఉనా?" అని తాపీగా అడిగాడు జగ్గప్ప.

"అవును"

"రామా" అంటే?"

"లక్ష్మి అన్నమాట ఈష అన్నది యీశస్య ప్రకృతి"

"రమా? రామా?"

"ఉత్తరదేశంలో రాతలో రమా అనే వుంటుంది; కాని పలుకబడి రామా అని"

"ఉన్నది వున్నట్టు పలికితే యేం?"

"పలకరాదు. సంస్కృతభాషాసంప్రదాయం ప్రకారం "రామా" అనే పలకాలి. మనవాళ్ళకి హ్రస్వాకారం యెలా పలకాలో తెలియదు"

"అయ్యో!"

"అయ్యో అంటే! ఈవిషయంలో మనలో మహా మహా వ్యాకరణ శాస్త్రవేత్తలం అనుకునేవాళ్లుకూడా ఉత్తరదేశపు హీనజాతులపాటయినా యెరగరు"

"బాగుంది .....అయితే, అ ఆలు యెలా పలకాలంటావోయ్?"

"ఒ ఆ" అని

చకితుడై రామేశంకేసి చూస్తూ అలవోకగా నవ్వాడు జగ్గప్ప.

రామేశం రోమేష్‌ని వింతచూపులు చూశాడు. కాని యీ రెండూ పూర్తి కాకుండానే అందుకుని "మరి అంత తెలిసినవాడు కదా, "ఒ ఆ అని" అంటా డేమిటి బావ, నాన్నారూ? ఒ ఆ, ఒని ఒనాలి కాదండీ?" అ నడిగింది అన్నపూర్ణ.

హాలంతా పకపకలు కమ్మేశాయి.

ఒక్క క్షణం ఊరుకుని "అయితే మాత్రం, రోమేష్ అనడం యెందుకూ ? రోమేశం అనవచ్చునే?" అని మళ్లీ అడిగాడు జగ్గప్ప.

దానిమీద "కోశం పాశం లేశం" అన్నట్టు యీశం యేమిటి మామయ్యా!" అని కొంచెం వెటకారంగా బదు లడిగాడు రోమేష్.

“ఎంత గొప్ప ప్రశ్న వేశాడో నాయన చూసుకో” అన్నట్టు సగర్వంగా చూసింది ముసలమ్మకేసి గంగమ్మ.

అది చూసి “హూంష్” అంది అన్నపూర్ణ వంటింటికేసి చూస్తూ, పిల్లి వచ్చినట్టూ, దాన్ని గదుముతున్నట్టూనూ.

ఉలిక్కిపడిచూసి, రత్తమ్మా రంగమ్మా చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ, మొగాలు వంచుకున్నారు.

అన్నపూర్ణ సమయజ్ఞతకి చాలా ఆనందించాడు; గాని జగ్గప్పకి అంతటితో తృప్తి కాలేదు.

“అయితే, నువ్వీ తెనుగుపాఠా లన్నీ సిడిపించుకో తలచుకున్నా వన్నమాటా?” అని కొంచెం నిష్ఠురంగా అడిగా డతను రామేష్‌ని.

“అదీ అడగవలసిన మాట”! అనుకున్నాడు, మొగం వంచుకుని రామేశం.

ఈమాటతో రామేష్‌కి చిరాకు పుట్టింది.

పైగా, వొళ్ళు విరుచుకుంటూ, అందుకోసం వంచుకున్న మొగం పైకెత్తుకోకుండానే “అన్నమాటే” అనేశాడు, నిర్లక్ష్యంగా అతను.

దీంతో, రత్తమ్మకీ జగ్గప్పకీ హృదయాలు నిండి పోయాయి; కాని కడుపులు నిండక, కొంత సేపు వ్యగ్ర చిత్తంతో భోజనం చేశారు.

జానకమ్మ వికారం వస్తున్నట్టు బాధపడుతూ, కళ్లు మూసుకొని, మొగం పైకెత్తుకుని గోడకి చేరబడిపోయింది.

ఇదంతా పరికిస్తూ చిన్న రంగమ్మ, కొంచెం ప్రశ్నార్థకదృష్టులతో తన ఆశాదృక్కులు మిళితం చేసింది.

ఊసముయ్యాన చాయ తెచ్చి, అందరికీ అన్నంలోనూ, కొందరికి గిన్నెలలో కూడానూ వడ్డించింది "ఉప్మాక్షే" పని రాఘేష్టు చిన్న పురుగులాంటి గిదుము గడముగా అపని బేజారయిపోయి, మొగం మంటెంటో పడింది వంటలక్క.

"మాశారా?" అన్నట్టు రత్తమ్మ చూడగా "నువ్వుడికో" అన్నట్టు జవాలు చూసి "చాలా బాగుంది, చారు పుచ్చుకోవోయీ" అని రాఘేష్టుని ప్రోత్సహించాడు జగ్గప్ప.

"చారు పుచ్చుకుంటే వైద్యం తిరిగిపోతుంది, పుచ్చుకో నాయనా!" అని ముసలమ్మ కూడా చెప్పింది.

అయినా రాఘేష్టు అందు కంగీకరించలేదు.

అంతటితో వూరుకోక, మొదట, ధుమధుమలాడాడు.

తరవాత "పథపటించేపండు దేశం, దరిద్రం" అంటూ చెండుకున్నాడు.

నిర్ఘాంతుడై "అదేమిటోయ్?" అనడిగాడు జగ్గప్ప.

"ఉంచింతపండు వాడకండల్లు, ఉత్తరదేశంవాళ్ళు, మనవాళ్ళని పురుగులకింద కట్టేశారు మామయ్యా"

"ఎంచేతో?"

"రక్తం విరిచేస్తుంది చింతపండు"

"మరి వాళ్ళ గుడుగుడు ముద్దా, భంగూ మంచివా?"

"దీని కేం చెబుతా" నన్నట్టు కోరచూపులు చూశాడు రామేశం.

కాని భోజనం తొందర నటిస్తూ బదులు చెప్పడం మానుకున్నాడు రొమేష్.

అయినా వూరుకోక జగ్గప్ప రెట్టించాడు.

"వాటిలో నాకు తప్పు కనబడలేదు మామయ్యా! పైగా, అవి వైభవానికీ భోగానికీ గొప్ప గుర్తులనికూడా చెప్పవచ్చు. ఎంచేతంటే, వాటిలో చాలా విలువయిన వస్తువులు పడతాయి"

"నీకూ వాటి అలవాటుందా మరి?"

ఇదివిని జానకి చకిత కాగా, అన్నపూర్ణ, తానూ ఆ మాట నిక్కచ్చిగా అడుగుతున్నట్టు చూసింది.

"దొరికిపోయాడు" అన్నట్టు తల్లికేసిచూసి రామేశం చిరుదగ్గు నటించాడు.

"కొంపతీసి అయిం దనేస్తా డేమో" అని గంగమ్మ కొడుకేసి బిక్కుబిక్కు చూసింది.

ముసలమ్మ కూడా చాలా ఆదుర్దాపడిపోయింది.

అప్పటికి నెమరు తిరగ్గా "అక్కడి శీతోష్ణస్థితి కవి

6 - 4

అవసరం మామయ్యా" అన్నాడు చివరికి రామేష్.

"అలాగే, యిక్కడి శీతోష్ణస్థితికి చింతపండు అవసర మేమో?"

ఇలా అడిగి మేనమామ తనకేసి నిలవ తీస్తున్నట్టు చూడగా, బుర్రవంచుకుని, రామేషుడు, భోజనం తొందర నటించాడు.

రామేష్ లాగ కాక, జగ్గప్ప, నిజంగానే అప్పుడు భోజనం తొందర అనుభవించాడు.

ఒక్క క్షణం నిశ్చలంగా భోజనమున్నా చేశాడు.

తరవాత మళ్లీ మెల్లిగా అందుకున్నా డతను.

"అక్కడివాళ్లు ఆనపాకులూ, గుమ్ముడాకులూ పులుసులో వేసుకుంటారు కాదుటోయ్?"

"ఆ, వేసుకుంటారు, ఏం వేసుకుంటే?"

"అబ్బే నాకేం? వాళ్ళేమి వేసుకోడాని కయినా మన లాగే స్వతంత్రులు. ఆ రుచే నీకూ అలవాటయిం దేమో తెలుసుకుందా మని — అంతే"

జవాబు చెప్పలేక, రొట్టెముక్క కొంచెం పెద్దదిగా విరిచి నోట పెట్టుకున్నాడు రామేష్.

"అక్కడి బ్రాహ్మలు చేపలు తింటారు కాదూ?"

ఈ మాట తల్లికేసి చూస్తూ అడిగాడు జగ్గప్ప.

"అవును, తింటారు. తినక వాళ్ళకేం? శాస్త్రంలో

తినవచ్చు ననే — కాదు — తినమనే వుందిట. మనవాళ్లు వుల్లిపాయలు తింటారు, అది శాస్త్రనిషిద్ధంట"

కొడుకిలా చెప్పగా, గంగమ్మ "ఏం, తీరిపోయిందా!" అన్నట్టు తల పంకిస్తూ జగ్గప్ప కేసి చూసింది.

జగ్గప్ప అది కనిపెట్టాడు.

వెంటనే అతను కూడా తలపంకించి "శాస్త్రం నువ్వు చూశావా?" అనడిగాడు.

"లేదు, చూసినవాళ్లు చెప్పారు"

"తినగూడదని, చూసినవాళ్లు ఎక్కడా చెబుతున్నారేమో మరి?"

"ఇక్కడి పండితులూ వొక పండితులేనా?"

దీనిమీద గంగమ్మ కేసి చూస్తూ "అయితే, ఆ విషయంలో నువ్వూ కూడా — అక్కడి వాళ్ళతో పాటు — శాస్త్రసమ్మతంగానే — అని తలవూపుకుంటూ చూపుల తోటే మాట పూర్తిచేశాడు జగ్గప్ప.

ఇది విని రామేష్ కేసి చూసి జానకి వెలపరించుకుంది.

వొళ్ళు జలదరించుకుంటూ మొదట కళ్ళు మూసుకుని, తరవాత, రామేష్ కేసి చురుకూచురుకూ చూసింది అన్నపూర్ణ.

రంగమ్మా, రామేశమూ అపవారించి ముక్కలు బిడాయించుకున్నారు.

"ఏం, మనమడుగారి వరస బాగుందా?" అన్నట్లు ముసలమ్మకేసి చూసి తల అడ్డంగా వూపుకుంది రత్తమ్మ.

నోరు తెరుచుకుని ముసలమ్మ గంగమ్మకేసి ఆత్రంగా చూసింది, కొయ్యయిపోయి.

అప్పటికి, రామేష్డు, తల్లియింగితం గుర్తించి జవాబు చెప్పడం మానేసి, కుడిచేత్తోటే గ్లాసు అందుకుని మంచినీళ్లు పుచ్చుకోడం తొందర నటించాడు.

ఇది జగ్గప్పకి మరీ అపస్మారంగా కనపడింది.

చకితుడై రామేశం తనకేసి చూడ్డంవల్ల అతను కొంచెం వుద్రిక్తుడున్నూ అయినాడు; కాని అది సమాళించుకుని, మెల్లిగానే అందుకుని "భోజనం చేశాటప్పుడు కూడా ఉత్తరదేశంవాళ్ళు కుడిచేత్తోటే మంచినీళ్ళు పుచ్చుకుంటారా యేమిటోయ్?" అనడిగాడు రామేష్ని.

"అవును, పుచ్చుకుంటారు. అక్కడివాళ్లు, ఎప్పుడూ, యేదీకూడా యెడమచేత నోట వుంచుకోరు"

"కొళాయినుంచో, యేటినుంచో, నూతిలోనుంచో మంచినీళ్లు పట్టుకునేటప్పుడూ, రొట్టెలు చేసుకునేటప్పుడూ కూడా యెడమచెయ్యి తగలనివ్వరు కామోసునేం వాళ్లు!"

రామేష్డు మొగం వంచుకుని వూరుకున్నాడు.

రంగమ్మా రామేశమూ ఇది గమనించివుండనట్టే నటించారు; గాని వాళ్ళ మొదటా యిలాంటి సంభాషణ

వచ్చినందుకు గంగమ్మ చాలా యిదయిపోయింది.

అది ములుకునాటినట్టు కాగా, ముసలమ్మ "అదే మిత్రా అలాంటి వికటప్రశ్నలు వేస్తావూ?" అని నిష్ఠురంగా అడిగింది జగ్గప్పని.

దానిమీద "లేదమ్మా లేదు, ఏదో కులాసాగా – మనం ముక్కూ మొగమూ మెరగని దేశం కాదూ అదీ? అంచేత, అక్కడి ప్రజల గొప్పతనమూ వైభవాలూ విని ఆనందిద్దామని – పోనీ, యిక వెయ్యనులే" అని సద్దిచెబుతూ మొగంవంచుకున్నాడు జగ్గప్ప.

కాని, అవ్యవధానంగా అందుకుని, అన్నపూర్ణ "పాపం, చూడనవాడు బావ యేం చెప్పగలడు, నేను చెబుతాను వినండి నాన్నారూ? మరేం ? మొదట యిద్దరాడాళ్లు యెదురెదురుగా కూచుంటారండీ. ఇంటో రెండో ఆడది లేకపోతే మొగుడూ పిల్లాలే అలా కూచుంటారండీ. ఊతంకోసం ఆయిద్దరూ యెడమచేతులు కింద ఆనుకుని, కుడిచేతులతో పిండిపిసికి ముద్దలు చేస్తారండీ. తరవాతా? వాటిలో వొకముద్ద వొకళ్ల చెంపమీద వొకళ్లుంచుకుని అయిదువేళ్ళ ఆనవాళ్ళూ బాగా అంటేదాకా ఫెడీఫెడీ చరుచుకుంటారండీ" అని తండ్రికి చెప్పి "కదూ, నాన్నమ్మా" అంటూ ముసలమ్మని బెల్లించింది.

ఈబంతిలోవాళ్లందరూ విరగబడి నవ్వుకున్నారు.

గంగమ్మ విషపునవ్వు నవ్వింది.

రామేషుడు చాలలేని నవ్వు నవ్వాడు.

దీంతో, వుడుకుమోత్తనం రాగా "నువ్వు చూసొచ్చావు లంజికానా" అని ధుమధుమ లాడుతూ మొగం ముడుచుకుని, ముసలమ్మ, ఉప్పుపిండీ వంకాయ పులుసు పచ్చడీ గబగబా కలిపేసింది.

ఒక్క నిమిషం నిశ్చలంగా వెళ్ళిపోయింది.

పరమాన్నం వెండిగిన్నెలతో తెచ్చి అందరికీ విస్తళ్ళ దగ్గిర వుంచింది వంటలక్క.

మళ్ళీ మళ్ళీ వేయించుకుని అందరూ ఆప్యాయనంగా పుచ్చుకున్నారు; కాని రామేషుడు, కాస్తకాస్త చొప్పున రెండుమాట్లు చప్పరించి, గిన్నె దూరంగా పెట్టేశాడు.

అది అతనికి సయించలేదని గుర్తించి, గంగమ్మ, మరోగిన్నెతో పాలు తెమ్మని పుచ్చుకోమంది.

హిందీలోనే అంది పుచ్చుకోమని.

దాంతో, యెక్కడలేని రుచీపుట్టుకువచ్చింది రామేషుకి.

వెంటనే ఆగిన్నెకూడా కుడిచేత్తోటే అందుకుని, మధ్య మధ్య వూదుకుంటూ నిశ్శేషంగా పుచ్చేసుకుని, హిందీవూతపదంతో గర్రున త్రేన్చి, తన భోజనం అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ గోడపీటకి చేరబడ్డాడతను.

భోజనం అయిపోయాక, తక్కినవాళ్లింకా తింటూనే

వుండీనా, వ్యారికే కూచోడం తన కొడుకు దర్జాకి భంగకరమని భావించి, గంగమ్మ “నీభోజనం అయిపోయింది వెళ్లిపో నాయనా” అని హిందీలో చెప్పింది.

అదేమిటో యెరక్కపోయినా, రామేష్‌కు ఇక అక్కడే బీడీ అంటిస్తాడేమో అని శంకించి, జగ్గప్ప కూడా “నీభోజనం అయిపోయినట్టుంది వ్యారికే కూచోడం యెందుకూ, వెళ్లవోయ్” అన్నాడు.

ఈమాట రావడమే తడువుగా వెండికంచంలోనే చెయ్యి కడిగేసుకొని, కట్టుకున్న అడ్డచారల లుంగీ ఆరంచానికి రాసుకునేట్టు బయలుదేరి, జేబులో చెయ్యిపెట్టి అగ్గిపెట్టె బీడీ తీసుకుంటూనే ఝాంచలాగ చక్కాపోయాడు రామేష్.

“మావాడిమొదట నున్వొంత బుడవురా పక్షి” అన్నట్టు రామేశంమీద వొక నిరాసక్తంచూపు విసిరేసి, గంగమ్మ దర్జాగా భోజనం అందుకుంది.

౪

తాంబూలచర్వణం చేసుకుంటూ జగ్గప్ప మేడమీదికి వచ్చాటప్పటికి, గుప్పుగుప్పున బీడీపొగపీలుస్తూ, అతిదర్జాగా రామేశాన్నమి టేసులో అడుగుతూ “జానికినాగొస్తానా ఏకాకీ” అని కళ్లతో వెకారిస్తూన్నట్టు చూస్తూ, అతి

దర్జాగా పచారుచేస్తున్నాడు రొామేష్.

సోఫాలో కూచుని వార్తాపత్రిక చూస్తూ, వొక్కొ-క్క-ప్రశ్న వినిపించుకోనే వినిపించుకోక, వినిపించుకున్నా వొక్కొ-క్క- ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పక, చెప్పినా ఆదర్జాను మించిన తిరస్కా-రంతో వుండుండి సగంసగంమాటలతో వినపడీ వినపడకుండా బదులుచెబుతూ, మధ్యమధ్య నసాళం అంటే జవాబు తోచక బుర్రతిరిగి పోయేలాగ గదుముతున్నట్టు యెదురు ప్రశ్నలు వేస్తూ, "కాకి ముక్కు-కి దొండపండులాగ జానకి యేమిటి నీకేమి టిరా పకీరూ" అని వెటకారం చేస్తున్నట్టు కళ్లు చికిలించి చూస్తూ తన నిర్లక్ష్యం కనపరుస్తున్నాడు రామేశం.

మేనమామనిచూడగానే, రామేశం,పత్రిక మేజామీద పడేసి నిటాగ్గా కూచున్నాడు; కాని రొామేష్‌మాత్రం బీడీకాల్చడమూ మానలేదు, టెక్కూ- తగ్గించుకోలేదు.

ఇద్దరి వాలకమూ నిదానించి చూస్తూ, వెళ్లివెళ్లి జగ్గప్ప రామేశం దగ్గిర కూచున్నాడు.

మెరుపుదీపాల గుబురులో గూడుకట్టుకుంటున్న పొట్టి పిచికి కిచకిచలాడుతూ రెక్క-లాడించి, రొామేష్‌నెత్తి మీాద వొక గడ్డిపరక రాల్చింది.

"ఈసంవత్సరం రాబడి యేమాత్రమోాయ్?" అనడి గాడు, రామేశాన్ని జగ్గప్ప.

"నిరటికంటే యెక్కువే రావచ్చు మామయ్యా!"

"నిరుడు?"

"నామట్టుకి పద్ధెనిమిది వందలు"

"శోసెయ్" అనుకున్నాడు రామేష్.

హిందీలోనే అనుకున్నాడు.

"కొత్త కేసుల్లో పెద్దఫీజువి——"

మాటసగాన ఆపి, జగ్గప్ప, ప్రశ్నార్థకంగా చూడగా "రెండున్నాయి మామయ్యా! ఒకటి రెండువందలదీ, మరోటి మూడువందల పాతికదీనీ" అని బదులుచెప్పాడు రామేశం.

"మూడువందల కేసు పెద్ద కేసుట. దరిద్రుడు" అనుకున్నాడు రామేష్, ఏవగించుకుంటూ.

"ఈసంవత్సరం——"

"ఇప్పటికి యిరవై మూడువందలు వచ్చాయి. మార్చి ఆఖరుకి మరో మూడువంద లయినా రావచ్చు"

"బాగుంది"

"ఒక్క తమాషామాత్రం వుంది మామయ్యా!"

"ఏమిటోయ్?"

"ఆ కేసులో మానాన్నగారూ మా బావా అటూ, నేనిటూనూ"

"భేష్! తండ్రినే యెదిరిస్తున్నా వన్నమాట"

రామేశం మందహాసం చేశాడు.

"ఆ కేసులో మీనాన్నకి ఫీజు ఏమాత్రం!"

"ఆయనా ఈమాత్రంవాడే" అనుకున్నాడు రోమేష్.

"మానాన్నారికి అయిదువందలయాభై. మాబావకి నూటయాభై"

వీరిలా మాట్లాడుకుంటూండగా ముసలమ్మ వచ్చింది.

జగ్గప్పా రామేశమూ లేచినుంచున్నారు.

ముసలమ్మ వెనక్కి తిరిగి చూడగా, అదెందుకో అని జగ్గప్పా రామేశమూ కూడా అలా చూడగా, రోమేష్డు, గట్టిగా పొగపీల్చి సన్నధారగా మెరుపు దీపంబుడ్డిమీదికి వూత్తున్నాడు.

మొగం పక్కకి తిప్పుకుని రామేశం చిరునవ్వు నవ్వుకోగా, జగ్గప్ప, తానది చూడనట్టు నటిస్తూ "రామేశానికి నిరుడు రెండువేలు కిట్టాయిటమ్మా" అన్నాడు తల్లితో.

జగ్గప్ప, ముసలమ్మ యిందుకు తప్పకుండా ఆనందిస్తుం దనుకున్నాడు.

అభిమానం అటే వుండినా, మాటమట్టు కయినా "సంతోషం" అంటుం దనుకున్నాడు రామేశం.

కాని, ముసలమ్మ, చురచుర చూస్తూ "నువ్వోమాటు కిందికి వెళ్ళరా" అని పెటుగ్గా ఆజ్ఞాపించింది రామేశాన్ని.

"అయింది పెళ్ళి" అనుకుంటూ అపవారించి రామేశం

"నిరీటికంటే మెక్కువే రావచ్చు మామయ్యా!"

"నిరుడు?"

"నామట్టుకి పద్ధెనిమిది వందలు"

"శాసెంయ్" అనుకున్నాడు రామేష్.

హిందీలోనే అనుకున్నాడు.

"కొత్తకేసుల్లో పెద్దఫీజులవి—"

మాటసగాన ఆపి, జగ్గప్ప, ప్రశ్నార్థకంగా చూడగా "రెండున్నాయి మామయ్యా! ఒకటి రెండువందలదీ, మరోటి మూడువందల పాతికదీనీ" అని బదులుచెప్పాడు రామేశం.

"మూడువందల కేసు పెద్దకేసుట. దరిద్రుడు" అనుకున్నాడు రామేష్, ఏవగించుకుంటూ.

"ఈసంవత్సరం—"

"ఇప్పటికి యిరవై మూడువందలు వచ్చాయి. మార్చి ఆఖరుకి మరో మూడువంద లయినా రావచ్చు"

"బాగుంది"

"ఒక్క తమాషామాత్రం వుంది మామయ్యా!"

"ఏమిటోయ్?"

"ఆ కేసులో మానాన్నగారూ మా బావా అటూ, నేనిటూనూ"

"భేష్! తండ్రినే యెదిరిస్తున్నా వన్నమాట"

మీాద పళ్ళుకొరికి, రామేష్గుడు, మరో బీడీ ముట్టించాడు.

జగ్గప్ప తెల్లబోయాడు; కాని రామేశం యేమీా జరగనట్టే నిశ్చలంగా కిందికి వెళ్లిపోయాడు.

వెంటనే యెదటి సోఫాలో చతికిలబడి "గంగమ్మ కొడుక్కి భూములమీాదే రెండువేలు వచ్చిపడతాయి కాళ్ళదగ్గిర" అంది ముసలమ్మ.

"అతని కేమమ్మా, బంగారుపిచికి"

"అతగాడికి నెలకి రెండుమూడు వేలదాకా జీతం వచ్చే వుద్యోగమే అయిపోతుందిట. మొదటినెలలోనే అయిదు వందలకి తక్కువ కాకుండా యిస్తారుట"

"కావాలి. చాలా సంతోషం"

"ఎంతలేదన్నా సంవత్సరాని కిరవై వేలయినా నిలవ చేయిస్తుంది తల్లి"

"గంగమ్మకి పొదుపు నేనెరగనూ!"

"మరి నీతో మాట్లాడా లంటోంది అది"

"అభ్యంతరం యేమీా, వెడదాం పద" అంటూ, గభీమని లేచి "యిక్కడే మాట్లాడుతుంది" అని ముసలమ్మ చెప్పగా "బాగుంది" అంటూ మళ్ళీ కూచున్నాడు జగ్గప్ప.

వెంటనే "మీాఅమ్మ నిక్కడికి పంపవోయ్ నాయనా" అని ముసలమ్మ చెప్పడమూ "గొం-గామాయ్" అని పిలుస్తూ మడమలు తాటించుకుంటూ రామేష్ కిందికి

వెళ్ళడమూ, ముసుగు సవరించుకుంటూ గంగమ్మ పైకి రావడమూ వరాసగా, గబగబా జరిగిపోయాయి.

"కూచోవమ్మా" అన్నాడు జగ్గప్ప.

గంగమ్మని తనపక్కని కూచోపెట్టుకుంది ముసలమ్మ.

మెల్లిగా చిరునవ్వు మొలిపించుకుని, అతిదర్జాగా అందుకుంది గంగమ్మ.

"నన్నూ అబ్బాయినీ మీ బావ పంపించారోయ్"

"బావగారు కూడా వస్తున్నా రనుకున్నాను."

"పెద్దకేసులే కాదూ అతని కెప్పుడూ వుండేవీ! అంచేత రాలేకపోయాడుట" అంది ముసలమ్మ.

"తాము రావడానికి వీలులేకా, ఆగడానికి వల్లకాకా ముందు నన్ను పంపించారు" అంది గంగమ్మ.

"అయితే, పెద్దపనే అన్నమాట"

"అవతల బావా, వేలుగడిస్తున్నాడు. ఇవతల నువ్వా వందలు గడిస్తున్నావు. మీ కిద్దరికీ వుండేది పెద్దపని కాకపోతే చిన్నపని యెలాఅవుతుందిరా?" అంది ముసలమ్మ.

"నీ ఆశీర్వచనం" అన్నాడు జగ్గప్ప, మోడ్పుకేలితో.

"అబ్బాయికి సంబంధాలమీద సంబంధాలు వచ్చిపడి పోతున్నాయి తమ్ముడూ" అంది గంగమ్మ, చూపుల్లో ఐశ్వర్యగర్వం కనపరుచుకుంటూ.

"అందులో ఆశ్చర్యం ఏమిటమ్మా?" అన్నాడు జగ్గప్ప.

“పెట్టిపుడితే తప్ప జమీందార్ల కయినా దొరుకుతాడా నీకొడుకువంటి పెళ్ళికొడుకు?” అంటూ గంగమ్మ వీపు నిమిరింది ముసలమ్మ.

“నాలుగు వేలదాకా కట్నమూ, అయిదారు వందల దాకా లాంఛనాలూ పలుకుతున్నాయోయ్”

“పలక్క ? అమ్మచెప్పినట్లు మీకేం తక్కువమ్మా?”

దీనిమీద గంగమ్మ మొగాన గర్వరేఖ తళుక్కుమంది.

అదిచూసుకుని పొంగిపోతూ, మహారాణీ తల్లిలాగ ముసలమ్మ దర్జాగా సోఫాకి చేరబడింది.

చూసిచూసి “అవేమీ నా కిష్టంలేదు తమ్ముడూ” అంది గంగమ్మ, భ్రాతృవాత్సల్యం గుమ్మరిస్తూ.

“అదేమీ?” అన్నాడుజగ్గప్ప, చకితుడైనట్లు నటిస్తూ.

దీని మీద ముసలమ్మ అందుకుని “అదేమిట్రా నాయనా అలా అంటావూ? ఇక్కడ జానకి వుండగా అక్కడ మరోపిల్ల నెలా చేసుకుంటుందిరా అక్కయ్యా?” అంటూ సాగతీసుకుంది.

“అదా? అయితే, మరీసంతోషం” అన్నాడు జగ్గప్ప.

“తథాస్తూ అనిపించుకుందా మనీ, ముహూర్తం స్థిరపరిపించుకునే వెడదా మనీ వచ్చాను నేను”

“ఓ! నీకా అధికారం లేకపోలేదు”

దీనికి తానూ చాలా ఆనందించి “ఇక నువ్వూరుకో”

అన్నట్టు గంగమ్మని జనాంతికంగా గిల్లి, కంఠం సవరించుకుని "నాయనా" అంటూ అందుకుంది ముసలమ్మ.

"నువ్వు లోటుచేస్తావని కాదు; గాని నీ నోటిమాట విందామని నావుబలాటం"

"నీ కడ్డేమిటమ్మా?"

"లోకం హర్షించాలి. అక్కయ్య స్వాతంత్రిస్తూ వున్నందుకు బావకూడా వోహో అనాలి"

"మరి తనని బావే పంపా డంది అక్కయ్యా?" అనడిగాడు జగ్గప్ప, కనుబొమ్మలెగర వేసు కుంటూ.

దీనిమీద గంగమ్మ కంగారుపడి "అదేమిటే అలా అందుకున్నావూ?" అన్నట్టు తన కేసి ఆత్రంగా చూడగా "అదికాదు నే నన్న" దని ముసలమ్మ మళ్ళీ అందుకుంది.

ఇక్కడికి రావడానికా కాదు అక్కయ్య స్వాతంత్రిస్త. కట్నంసంగతీ, లాంఛనాల విషయమూ తనయిష్టం వచ్చినట్టు పరిష్కారం చేసుకోడానికి"

"అక్కయ్య కెప్పుడూ వుంది స్వాతంత్రం, ఇవాళ కొత్తా, అది నే నెరగనిదా?"

ఈమాటలో తనగొప్పతనమే గుర్తించుకుందిగంగమ్మ.

"కనక — చెప్పాను కాదూ? నీనోట విందామని —"

అర్థోక్తిలో అందుకుని "నేను డబ్బే పావనం అనుకుంటున్నా ననుకోకు. అవతల తరుముకువస్తున్న వాళ్లు

పెదవి విరవకుండా వుండాలి. సహాధ్యాయులు అబ్బా యిని తీసికట్టుగా చూడకుండా వుండాలి. అంతే నాకు ముచ్చట" అంది మెల్లిగా గంగమ్మ.

పక్కకి చూస్తూ వూరుకున్నాడు జగ్గప్ప.

ఒక్క క్షణం చూసి, అప్పటికీ బదులు రాకపోగా "ఆలోచించుకోనియ్యమ్మా"అందిముసలమ్మ,గంగమ్మని.

అయినా జగ్గప్ప మాట్లాడలేదు.

ఇటు చూడనైనా చూడలేదు.

అది సహించలేక, ముసలమ్మ "జగ్గప్ప చేసే మొదటి కార్యం యిదే కాదూ? అంచేత, అనుభవం లేకా యీ జాప్యం,ఒక్కమేడకట్టాడు, అంతేనా?"అంది గంగమ్మతో.

గంగమ్మ తలవూపి వూరుకుంది, జగ్గప్ప యింగితం కనిపెడుతూ.

అప్పటికీ జగ్గప్ప చలించలేదు.

"రెండువేలడిగారు నీమామగారు, అప్పటికదేగొప్ప. వెంటనే యిచ్చా నన్నారు మీనాన్న, జాప్యం చేస్తే, యెంతమంది కనిపెట్టుకునివున్నారో అవతల, సంబంధం తక్కనిస్తారా? అప్పుడలా యిచ్చాం కనకనే నువ్విప్పుడు మహారాణివై—" అని జగ్గప్పకేసి చూసింది ముసలమ్మ.

ఉండుండి, పులుకూ పులుకూ చూస్తూ జగ్గప్ప ప్రారంభించాడు.

"సంబంధం విషయమై నీకేమీ అభ్యంతరం లేదు"

"శాస్త్రంచెప్పినట్టుంది, నా కభ్యంతరంయేమిటోయ్?"

"ఇక డబ్బు —"

"నేను నిక్కచ్చి చేస్తున్నా ననుకునేవు సుమా!"

"అబ్బా, నీధోరణే నీదీ. పరాయిసంబంధం మాట్లాడు తున్నట్టు భావిస్తావేమిటమ్మా? ఒక్కసంగతి ఆలోచించు. కట్నం లేకుండా నేనూ జానకి నెవరికీ యివ్వను. కట్నం లేకుండా నువ్వూ యెవర్నీ చేసుకోవు నీకొడుక్కి, అవునా?"

"అవునా అంటే —"

దీర్ఘం తీసితీసి చివరకి మాట నాన్చేసింది గంగమ్మ.

ఈసమయాన, యిందుకోసమే రంగమ్మ కూడా వచ్చివుండకపోతే గంగమ్మ కీతటపటాయింపు లేకపోవును.

కాని "మాట పూర్తిచెయ్యి" అన్నట్టు చూస్తూ, జగ్గప్ప తలపంకించి వూరుకున్నాడు.

ఇది చూసి ముసలమ్మ చాలా యిదయిపోయింది.

తీరా ముచ్చిక్కుడికి వచ్చిన వ్యవహారం యిలా స్తంభించి పోవడం ఆమెకి సుతరామూ బాగుండలేదు.

అంచేత, ఆమెకూడా చూసిచూసి "వ్యవహారాలువచ్చి నప్పుడు ముభావాలూ, అనుకోడాలూ పనికిరావు; కాని మొగాడవు నువ్వు కూడా యింతపట్టుపడితే యెలాగరా? నువ్వెలాగా కట్నం యివ్వతలుచుకున్నప్పుడా యివ్వ

తలుచుకున్న దేంతో చెప్పేస్తే యేం?" అనడిగేసింది.

తల్లి యిలా అనేటప్పటికి మాటలో మాట కలిపి "నువ్వు యివ్వవలసిన వాడవూ, నేను పట్టుకు వెళ్ళవలసిన దాన్నీని. నువ్వెంత యిస్తే నేను కాదంటాను తమ్ముడూ!" అని బెల్లిస్తూ, జారిపోయిన ముసుగు ముందుకు లాక్కుంది గంగమ్మ.

జగ్గప్పకి చర్రుమంది.

అప్రయత్నంగా గంగమ్మ ముసుగుమీద పడి అతని కళ్ళు చిమచిమలాడాయి.

భోజనాల సమయాన, రామేష్ ప్రసంగంవల్ల అతని హృదయంలో అయినగాయం చెయ్యిపెట్టి కెలికినట్టయింది.

వెంటనే చుర చుర చూస్తూ "అయితేనూ?........ వచ్చినప్పటిన్నుంచీ చూస్తూనే వున్నాను; గానీ...నీకా ముసు గేమిటమ్మా?" అని గంభీరంగా అడిగా డతను.

గంగమ్మా ముసలమ్మాకూడా అతనిధోరణి గ్రహించ లేకపోయారు.

అంచేత ఇదివిని ముందు చిరునవ్వునవ్వేసింది గంగమ్మ.

తరవాత, జగ్గప్ప నుద్దేశించి "కూపకూర్మం. ఏమి తెలుసునూ!" అన్నట్టు తల్లికేసి నిరాసకంగా చూసింది.

చివరికి, గంభీరంగా చూస్తూ "ఉత్తరదేశంలో సంసారికి ముసుగు లేకపోతే చాలా తప్పాట. నలుగురూ

గుడ్లుపీకేస్తారుట, అబ్బాయిచెబితే నేనూ వేసుకుంటున్నా"
నని సగర్వంగా చెప్పేసింది.

"అవునురా నాయనా! నేను కాశీవెళ్లినప్పుడుచూశాను
కాదూ? అమ్మాయి చెప్పింది నిజమే" అని ముసలమ్మ
అది బలపరిచింది.

"మనది దక్షిణదేశం కాదుటమ్మా?"

"అయితే?"

"ఇక్కడ ముసుగువేసుకోడం యెలాంటి వాళ్లూ?"

జగ్గప్ప ఇలా అడిగాటప్పటికి ముసలమ్మకి బోధపడింది.

దాంతో, మనస్సు చివుక్కుమంది.

వెంటనే అందుకుని "మనం వుత్తరదేశంవాళ్ళమూ,
పోనీ అంటే ఆదేశంలో వున్నామా? ఇక్కడ ముసుగెందు
కమ్మా?" అని గంగమ్మని లాలించి "రేపణ్ణుంచి మానే
స్తుందిలే నాయనా" అని జగ్గప్పకి సద్దిచెప్పింది ముస
లమ్మ; కాని జగ్గప్ప మాట అలా వుండగా, ఇందుకు
గంగమ్మ యిష్టపడలేదు.

పైగా "యిలాంటి సంగతులు నీకేం తెలుసునే నాకు
చెప్పడానికీ?" అని తల్లిని మూదలకించిం దామె.

"అయితే, యిందుకు బావగా రంగీకరింగారా?"

"మీ బావ అంగీకరించకపోతే మాత్రం, దేశదేశాలు
తిరిగిన నాయన మాట కొట్టెయ్యనా? కాకపోయినా,

మీ బావగారి కేం తెలుసునా? ఏలూరూ రాజమండ్రీ తప్ప మూడోవూ రెరుగునా ఆయన? లాకోసంకా మోసు చెన్నపట్నంలో రెండేళ్ళున్నారు, అంతేనా?"

"విన్నావా?" అన్నట్టు చూశాడు ముసలమ్మకేసి జగ్గప్ప.

గట్టిచిక్కే; కాని చూసిచూసి జగ్గప్పని కుర్రకుంకగా కట్టేసిందామె.

ఈ దిలాసాతో "పోనిస్తూ వారే, మనపిల్ల సుఖమూ దర్జా చూసుకోవాలి గాని వాళ్లేం చేసుకుంటే మన కేం? ముందు కట్నం సంగతి తేల్చేస్తూ నువ్వు" అని కొడుకునే నెపపెట్టింది.

జగ్గప్ప తల తిరిగి పోయింది.

ఒక్కక్షణం కళ్ళు మూసుకునీ మొగం వంచుకునీ వుండిపోయా డతను.

ఆలోచించి ఆలోచించి యిక వీళ్ళతో మాట్లాడ కూడ దనుకున్నాడు; కాని మనస్సు కెళ్ళించింది.

చూడగా, వాళ్ళనెత్తిన చెయ్యిపెట్టడాని కిదీ వొక మార్గంగానే కనపడిం దతనికి.

వెంటనే "నిన్ను 'గాం — గామాయ్' అని పిలుస్తా డేమిటమ్మా నీకొడుకూ?" అంటూ మెల్లిగా అడిగాడు.

దీనిమీద గంగమ్మ "హాయి హాయి" అనుకుంది.

"గుర్తించారు వీళ్ళు; కాని కారణం యేమి తెలుసుకో

గలరూ యీ గుడిపాములూ?" అనుకునిచాలా గర్వించింది.

దీంతో "ఏమిటో!" అంటూ ముందు నవ్వేసింది.

తరవాత "మా తోటికోడలిపేరు మంగమ్మకాదూ? నా నాయనకి ఆవిడమీద కూడా నామీద వున్నంత భక్తి వుంది. అంచేత మా యిద్దరిలోనూ భేదం తెలవడానికీ, మమ్మల్ని చూసి యీమంచిపద్ధతి యితర్లు నేర్చుకోడానికీ, ఆవిణ్ణి "మొం - గామాయ్" అనీ, నన్ను "గొం - గామాయ్" అనీ పిలుస్తాడు నాయన. అదేమిటో ఆపిలుపు వింటే నాకు ప్రాణాలు లేచివస్తాయి. మాతోటికోడలు పొంగేపోతుంది" అంది కళ్లు తిప్పుకుంటూ.

"అలా పిలిస్తేగాని నీకు ప్రాణాలు లేచిరావూ?"

"ఎలా లేచివస్తాయోయ్ నువ్వు మరీనీ? హిందీ మాట్లాడేవాళ్ళే హిందువులు. అసలు, బ్రాహ్మలంటే ఆర్యులుట. అంచేత, హిందీలో మాట్లాడుకోకపోతే మనకి బ్రాహ్మణ్యమే నిలవదుట"

"బ్రాహ్మణభాష హిందీభాషా ?"

"బ్రాహ్మలేమిటి రాముడూ కృష్ణుడూ పాండవులూ కూడా హిందీభాషే మాట్లాడే వారుట"

"బాగుందమ్మా బాగుంది"

"నానాయన పోరుమీద ప్రాథ్మిక్ పరీక్షలో నెగ్గి నేనిప్పుడు విశారద్ పరీక్షకి చదువుతున్నాను"

"అది కూడానా?"

"తులసీదాసు రామాయణం కాస్తయినా చదవకుండా నేను పచ్చిమంచినీళ్ళయినా పుచ్చుకోడం లేదిప్పుడు"

"కొన్నాళ్లు వాల్మీకి రామాయణం—"

"అది వెనకటి మాట. నానాయన నాకెప్పుడు సత్యం బోధపరిచాడో అప్పణ్ణుంచీ వాల్మీకం విడిచిపెట్టేసి, తులసీదాసు రామాయణమే పారాయణ చేస్తున్నాను"

"చాలా బాగుంది"

"నానాయనతో నేను హిందీలోనే మాట్టాడాలి, లేకపోతే నాప్రాణాలు కొరికేస్తా డతను"

"సంతోషం"

"నేను హిందీ మాట్టాడితే అచ్చంగా హిందీఆడాళ్లు మాట్టాడినట్టే వుంటుందిట. నేనా దేశం వెళ్ళానంటే చాలా గౌరవం చేస్తారుట నాకు వాళ్లు"

అవ్యవహితంగా "మామ్మే, మాతల్లే" అంటూ అందుకుని "నీకెంతెంత గౌరవా లయినా జరగవలసిందే. చిన్నప్పణ్ణుంచీ నువ్వు మహాతెలివయినదానవే. నువ్వా దేశం వెళ్ళాటప్పుడు నన్ను కూడా తీసుకువెళ్ళమ్మా, చూసి ఆనందిస్తాను" అంటూ గంగమ్మని కౌగలించుకుని మురిసిపోయింది ముసలమ్మ.

గంగమ్మ మొగాన విజయగర్వం అలుముకుపోయింది.

వారి ఆనందానికి భంగం కలక్కుండా వొక్క క్షణం ఫూరుకుని, తరవాత "అయితే మాత్రం "గాం — గా" అనడం యెందుకూ? "గంగా" అనకూడదూ!" అనడి గాడు జగ్గప్ప.

"అనకూడ" దంది గట్టిగా గంగమ్మ.

"గాంగ" అంటే తెనుగులో శత్రువు అన్న మాట, తెలుసా?" అని మళ్ళీ అడిగా డతను.

"వెధవ తెలుగు ఘోనిస్తూ తమ్ముడూ" అంటూ చెండుకుని ఆమె మొగం పక్కకి తిప్పుకుంది.

"[illegible]గాస్" అన్నాడు జగ్గప్ప.

ఇలా అని సకలసంశయాల భారమూ తీరిపోయినంత తేలిక అనుభవిస్తూ సోఫాకి చేరబడ్డా డతను.

ముగ్గురూ వొక్క క్షణం మౌనంగా వున్నారు.

ఈమౌనంతో జగ్గప్ప అసంతృప్తు డయి వున్నా డని గ్రహించింది ముసలమ్మ.

దీంతో, వెంటనే లేచి "రాత్రి అబ్బాయీ కోడలూ ఆలోచించుకుని పొద్దున్నే తాంబూలా లిస్తారులే తల్లీ" అంటూ గంగమ్మని లేవదీసి కిందికి తీసుకుపోయిం దామె.

జగ్గప్ప తెనుగు జాతి భవిష్యత్తు ఆలోచించుకుంటూ అల్లాగే వుండిపోయాడు.

ఈస్థితిలో "అత్తయ్య చెప్పారు, ఎందుకూ రమ్మన్నా

రుటా?" అనడుగుతూ రత్తమ్మ అతని పక్కని కూచుంది.

తెల్లపోయి "నేను రమ్మన్నానూ?" అన్నా డతను.

"అత్తయ్య చెప్పారు మరి!" అని బదు లడిగిం దామె.

ఆమె కేసే చూశాడు; గాని ఆలోచించా డతను.

అంతా బోధపడింది.

తల్లి ఆదుర్దాకి నవ్వున్నూ వచ్చింది.

ఆనవ్వుతో హృదయం తేరుకుంది.

ఆ తేరుదల మొదటికి చురుకు పుట్టించింది.

దాంతో కొడుకు హిందీలో పిలిస్తే గంగమ్మకి వచ్చే సంబరంమాట జ్ఞాపకంవచ్చింది.

ఇది మనస్సును చమత్కరించింది.

వెంటనే "రో – త్ తా మాంయ్" అంటూ గుచ్చి కౌగిలించుకుని, ఆమెని దగ్గరసా తీసుకున్నా డతను.

అమాంతంగా నవ్వు పొంగుకురాగా, కిలకిల్లాడుతూ అతని వొడిలో వాలిం దామె.

౫

"సరే సరే" అంటూ రత్తమ్మ వెంటరాగా రంగమ్మ వచ్చి కారులో కూచుంది.

రామేశం కూడా కూచున్నాడు.

"సమయానికి వొంటరిదా న్నయిపోతున్నాను నేను,

తొరగా రావాలి సుమండీ” అని ప్రాధేయపడుతూ రత్తమ్మ తలుపు వేసింది.

కొబ్బరికాయలూ, అరటిపళ్లూ, కుంకుమపొట్లాలూ, హారతికర్పూరమూ — ఇంకా యిలాంటివీ వున్న పళ్లెం తెచ్చి అన్నపూర్ణ రంగమ్మ కందించింది.

తల్లి యింగితం గుర్తించి రామేశమే చెప్పబోతూ వుండగా, ఇంజన్ స్టార్టుచేసి, స్టీరింగుచక్రం పట్టుకుని “సెలవా?”అన్నట్టు వెనక్కి విరగబడిచూశాడు డ్రయివరు.

జవాబు చెప్పడానికి బదులు “మామయ్యా” అని ఆత్రపడుతూ ముందుకి చూశాడు రామేశం.

చూడగా, హుకుంపేటదాకా షికారువెళ్లి వచ్చిన జగ్గప్ప కారుముందు నుంచుని వున్నాడు.

దిగుదామని డ్రయివరు తలుపు తీసుకోబోతూ వుండగా “కోటిలింగాలకీ, మార్కండేయస్వామిగుడికీ వెడుతున్నారు చిన్నవదిన” అంటూ పక్కకి వచ్చి నుంచుంది రత్తమ్మ, మడ్‌గార్డు పట్టుకుని.

“శుభం” అంటూ జగ్గప్ప తప్పుకున్నాడు.

కారు కదిలింది.

*　　*　　*　　*

“అమ్మగారు వర్తమానించా”రని మెట్లమీది కెదురు వచ్చాడు, అరుగమీద నుంచున్న సంగీతోపాధ్యాయుడు.

“ఎందుకో?”

“అమ్మాయి పాటపాడాలిట”

జగ్గప్ప గంభీరంగా చూడగా, రత్నమ్మ మొగం వంచుకుంది దిగులుగా.

ఇద్దరూ గుమ్మం దాటారు.

“అమ్మగారు సిద్ధంగా వుండమన్నారు.” అంటూ పళ్ళెంలో అక్షింతలు కలుపుతూ యెదురువచ్చి పక్కగా నుంచున్నాడు పురోహితుడు.

జగ్గప్ప గంభీరంగాచూడగా, రత్నమ్మచిరాగ్గాచూసింది.

ముగ్గురూ మౌనంగా నుంచున్నారు.

చూడగా మండువాకి వుత్తరపుహాలంతా జంబుకానా పరిచి వుంది.

దానిమీద, పడమటిగోడకి చేర్చి తివాసీ వుంది.

దానికి మధ్యగా బాలీసు.

పాటకులు వుత్తరాభిముఖంగా కూచోడాని కనువుగా తివాసీ అంచున, ఫిడేలు పెట్టీ తంబురా వున్నాయి.

తివాసీ తూర్పు అంచుదగ్గిరగా అగరువత్తుల కూజా ఘుమఘుమ లాడిపోతోంది.

దానిపక్కనే తాంబూలపు పళ్ళెం వుంది.

అదంతా చూసి జగ్గప్ప విభ్రాంతు డయిపోయాడు.

“పదిగడియలకు దుర్ముహూర్తం. అంచేత - తొరగా

—" అని మాట తేల్చేశాడు పురోహితుడు.

"ఏమి టిదంతా?" అన్నట్టు జగ్గప్పా "మరేమి టను కున్నారూ?" అన్నట్టు రత్తమ్మా చూసుకున్నారు.

కోర్టులో, స్వపక్షంగానూ పరపక్షంగానూ కూడా మొక్కాపాఠ్ఠీ డిక్రీలు ఎన్నో చూసివున్న జగ్గప్పకి తల గిర్రున తిరిగిపోయింది.

దాంతో అప్రయత్నంగా కళ్ళు మూతలు పడ్డాయి.

ఇది గుర్తించి పురోహితుడు చకితు డయిపోయాడు.

అదిన్నీ చూశాటప్పటికి రత్తమ్మకి, గొంతుకు నొక్కుకుపోయిన ట్లయింది.

ఏదో పనిమీద వుత్తరపువసారాలోకి వెడుతూ, వీరి వాలకం ఆకర్షించగా, యిటేచూస్తూ పనిమనిషి, అడుగులు తడబడుతూ వెళ్లడంలో తలుపుమీద పడగా ఫెడీ మని చప్పు డయింది.

దాంతో, ముగ్గురూ ప్రకృతిలో పడ్డారు.

దంపతులు పుంఖానుపుంఖంగా చురుకుచూపులు చూసుకుంటూ మేడమీది కెగిరిపోగా, కాళ్ళీడ్చుకుంటూ పురోహితుడు తాంబూలపు పళ్ళెం కేసి వెళ్ళాడు.

*   *   *   *

భోజనాలహాల్లోకి తీసుకువెళ్లి, కుడిచేత్తో రెక్కా, యెడమ చేత్తో గడ్డమూ పట్టుకుని "పెద్దబావ వింటాడు, నువ్వా

అక్కయ్యా చక్కగా పాడండి తల్లీ” అని బెల్లించింది ముసలమ్మ; కాని “నేను పాడను బాబూ” అంటూ మూతి బిడాయించుకునీ, రెక్క విడిపించుకునీ, రెండడుగులు వెనక్కి వేసింది అన్నపూర్ణ.

“నాతల్లివి కాదూ? మాఅమ్మ పేరు పెట్టుకున్నాను కాదూ నీకూ? నామాట వినవూ? గంగమ్మత్తయ్య పే–ద్దబహుమతీ చేస్తుం దమ్మా, ఇంచక్క పాడు, ఏం?” అని మళ్ళీ బెల్లించింది ముసలమ్మ; అయినా, నిర్లక్ష్యంగా మళ్ళీ బుర్రతిప్పేసింది అన్నపూర్ణ.

మొదట యిది అపశకునంగా భావించి మండిపడి, మిగిలివున్న రెండుదంతాలూ కొరుక్కుంది ముసలమ్మ.

తరవాత అసలుచెడుతుం దేమో అని నిదానించింద.

“పోస, అదిగో, గూట్లో సిద్ధంగా వున్నాయి పళ్లెమూ హారతికర్పూరమూ అవ్వీ, నేను చెప్పినప్పుడు వెలిగించుకు వచ్చి, అక్కయ్యకీ బావకీ నివాళి ఇయ్యమ్మా” అని చివరికి బతిమాలింది; కాని యిది విని మొదట తుళ్లిపడి, రాత్రి జరిగిన సంభాషణతో మొగం తిరగిపోయి వుండడంవల్ల, తరవాత, ముసలమ్మ కంటేనూ మండిపడి చివరికి “ఛా” అంటూ తుర్రుమంది అన్నపూర్ణ.

దీంతో, కొట్టినంత అభిమానపడిపోయింది ముసలమ్మ. వెనకాలే వెళ్ళి వీపు చీరేద్దామా అన్నంత రోషం

కూడా తెచ్చుకుంది; కాని అంతలో కొంచెం తగ్గి "నువ్వు పాడకపోతేనూ నివాళి యివ్వకపోతేనూ దిగడిపోతుందా యేమిటి, మీఅమ్మచేతే యిప్పిస్తాను వాళ్ళకి మంగళ హారతి, ఫో లంజా" అని రుంజుకుంటూ గంగమ్మ దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయింది.

* * * *

తంబురా శ్రుతిచేసి యథాస్థానంలో వుంచి, తాను ఫిడేలు శ్రుతిచేసుకునిసిద్ధంగాకూచున్నాడుసంగీతోపాధ్యాయుడు.

దీర్ఘాలోచనతో మొగం కుంగిపోయివుండగా, బరువుగా అడుగులు వేసుకుంటూ వచ్చి, తంబురా పక్కగా వున్న స్తంభం ఆనుక్కూచున్నాడు జగ్గప్ప.

రామస్మరణ చేసుకుంటూ వచ్చి మండువా అంచున కూచున్నాడు పురోహితుడు.

గళ్ళలుంగీ చుట్టబెట్టుకుని, బీడీలకట్ట బరువుకి వూగీస లాడిపోతున్న పట్టులాల్చీమీద పొట్టికోటు తొడుక్కుని, నెత్తిన లేసుగుడ్డటోపీతో యువరాజుల నడక భావించుకుంటూ వచ్చి, సంగీతోపాధ్యాయుణ్ణి రాసుకుంటూ వెళ్ళి, వడిసెలబెడ్డలాగ తివాసీమీద చతికిలబడ్డాడు రొమేష్.

అతని వెనకనే సమంగా ముసుగులు సవరించుకుంటూ వచ్చి, ముసలమ్మా గంగమ్మా వుత్తరపుగోడకి చేరబడి కూచున్నారు, పెళ్ళివారి దర్జా చూపిస్తూ.

తరవాత, రెక్కపట్టుకు తీసుకువచ్చి జానకినితంబురా దగ్గిరకూచోబెట్టి, జగ్గప్ప వెనక్కి తప్పుకుంది రత్తమ్మ.

జానకి వాలకం చూసి జగ్గప్ప వులిక్కిపడ్డాడు.

పల్చని నీలజీమూతశకలం లాగ మర్మాంతిక మైన ఆవేదన ఆమె మొగమంతా కమ్మేసివుంది.

పదహారేళ్ళ పిల్ల జానకి.

బంగారుసలాక.

కాని, బేడిసమీలవంటి ఆమెకళ్లు ఆసమయాన తేజో హీనంగా వున్నాయి.

తీర్చిదిద్దబడే వుండినా, లావణ్యం మరుగుపడిపోయి, వెలిసిపోయిన బిళువారీ అద్దం అయిపోయిందామె మొగం.

అయినా, నిస్తరంగసముద్రం లాగ అతిగంభీరంగా కూచుని వున్నాడు జగ్గప్ప.

౬

రామేష్ వేషం చూసీ, అతని దురుసుతనం అనుభవించీ, అక్కడి — అప్పటి వాతావరణం భర్జించకా, సంగీతోపాధ్యాయుడు మందు తిన్నట్టయిపోయాడు.

జానకి మ్లానముఖం చూసి, తాను "గుడికి మేక పోతును తీసుకువెళ్ళే క్షుద్రునికంటేనూ నికృష్టుణ్ణాయి పోయా" నని చాలా బాధపడ్డాడు కూడా అతను.

ఏమయినా, బరువుగానే రెప్పలల్లార్చి జగ్గప్ప ఆజ్ఞ యివ్వగా యీదురోమంటూనే కమానందుకున్నాడతను.

వెంటనే యెప్పుడెప్పు డని యెదురుచూస్తూ వుండి నట్టు, కమాను, అవ్యవధానంగా ఫిడేలుతీగలు నిమిరింది.

దాంతో, మధుర మైన గంభీరఝుంకారం వుప్పతిల్లి, అతని కుత్సాహం రేకెత్తించి, జానకి హృదయతంత్రులు వూపేసింది.

ఉత్తరక్షణంలో, గురువూ శిష్యురాలూ యీక్షుద్ర వాతావరణాని కతీతులయిపోయారు.

వారి మొగాలు వికసించాయి.

ఈవిధంగా అయినా జానకి మళ్ళీ వుత్సాహవంతురా లయినందుకూ, ఆమె మొగం యథాపూర్వంగా లావణ్యా భరితం అయినందుకూ "అమ్మయ్యా" అనుకుని రత్తమ్మా "బతికాం" అనుకుని జగ్గప్పా వూపిరితీసుకుని, వొకళ్ళొకరు చూపులతో పరామర్శించుకున్నారు.

ఈ సందుబాట్లో కాంభోజిరాగం యెత్తుకుని వుపాధ్యాయుడు టూకీగా వాయించాడు.

అది జానకి కంఠంలో ఆవర్తాలు రేపింది.

దీంతో, అప్పటికి తనకూ అలాంటి అనుభవమే కలగగా తానూ పాడా లని అన్నపూర్ణ గుబగుబలాడిపోయింది; కాని దానివల్ల ముసలమ్మ కోరిక నెరవేరిపోతుం దని

మనస్సు బిగపట్టుకుని — అయినా ఆగలేక, నాయనమ్మ కంటబడకుండా వుండేట్లు కుంచుకుపోయివచ్చి జానకి పక్కని కూచుంది.

ఇది జానకికి ఝంఝామారుతంలో జవజవలాడిపోయే మొలకతీగకి అవలంబం దొరికినట్టయింది.

రత్తమ్మ యిందు కానందించినా "నువ్వు పాడవద్దు సుమా" అని అన్నపూర్ణని కళ్లతో నిషేధించింది.

ఇది యెరగని జగ్గప్ప కూడా ఆమెని అలాగే కళ్లతో వారించాడు "నువ్వు పాడవ" ద్దని.

తరవాత, వుపాధ్యాయుని కుడిపాదం సూచించగా, అన్నపూర్ణ "ఇంతే" అన్నట్టు తల్లికేసి చూస్తూ రూపక తాళం అందుకుంది.

జానకి "యితరదైవములవల్ల, నిలను సౌఖ్యమా" అని త్యాగరాజకీర్తన యెత్తుకుంది.

ఆ యెత్తుగడ చూసి జగ్గప్పా రత్తమ్మా చకితులయినారు.

అరగంట చూస్తూ "రామా, రామా" అని ఆక్రోశిస్తున్నట్టు రాముణ్ణి సంబోధిస్తూ "మతభేదము లేక సదా మదిని మరులుగొన్న తన, కితరదైవములవల్ల సౌఖ్యమా!" అని అనుపల్లవి జానకి సంగతులువేసి పాడినప్పుడు రత్తమ్మ హృదయం ఆనందముగ్ధం అయిపోయింది.

మడికట్టుకుని దేవపూజ చేస్తున్నట్టు కూచునివున్న

జానకిని చూసిన కంటితో, లేసుగుడ్డ టోపీ పెట్టుకొని మిఠాయిఅంగడిమీద కూచునివున్నట్టున్న రామేష్‌ని చూడలేకపోయాడు జగ్గప్ప.

రామేష్‌కూడా మొగం ముడుచుకునే వున్నాడు.

ఈకృతీ యీఘణితీ చూడగా అతనికి చీమలూ జెర్రెలూ పాకినట్టుంది.

"నాపిల్లాం పాడుతుం" దని బడాయి చెప్పుకుని యిలాంటి పాట వుత్తరదేశంవాళ్లకి వినిపించి యికతలమెత్తుకు తిరగ్గలమా!" అని తహతహలాడి పోతున్నాడతను.

"చింతపండు పులుసుకీ దీనికీ భేదం యేమి" టని కూడా అతను యీసడించు కుంటున్నాడు.

ఈభావం కలగ్గానే వుపాధ్యాయునిమీద యెంత యినా అసహ్యభావం కలిగిం దతనికి.

"పోవయ్యా నేర్చుకు పోయావు, మహా —" అని దులిపెయ్యా లన్నంత ఆగ్రహం ముంచుకువచ్చిం దతనికి.

అయితే, యీసమయాన, పోర్టికోలో కారు ఆగిన చప్పుడు వినవచ్చింది.

మరొక్క క్షణానికి కారు తలుపు వేసేసిన చప్పుడున్నూ అయింది.

దీంతో, అతను శాంతించడం తప్పనిసరి అయిపోయింది.

ఉత్తరక్షణంలో, స్నానంచేసి పట్టుతాపితా కట్టుకుని,

మొగాన గోవిందం బొట్టుంచుకుని కుడిచేత్తో దేవతా ప్రసాదం కొబ్బరికాయ చెక్క పట్టుకుని రామేశం వచ్చాడు.

దేవతాప్రసాదం పళ్ళెంలో వుంచుకుని, అలాగే మడిగా, అతని వెనకనే రంగమ్మ కూడా వచ్చింది.

వారిని చూసి. తాను నోరుజారి వుండనందుకు చాలా ఆనందించాడు రామేష్.

అప్పటికి “మనసు దెలిసి బ్రోచినను మరచినను నీవే, తనవాడన తరుణ మిదే, త్యాగరాజ సన్నుత” అని చరణం పూర్తిచేసి, స్వరం వేస్తోంది జానకి.

వారి రాకతో రత్తమ్మ మొగం వికసించింది.

జగ్గప్ప యేదో పెద్ద ఆసరా దొరకినట్టు విలక్షణాను భూతి పొందాడు.

అన్నపూర్ణ మొగిరిపడ్డట్టయింది.

ముఖ్యంగా, జానకి ప్రాణాలు లేచివచ్చాయి.

ఆమెకి నూతనోత్సాహమున్నూ కలిగింది.

జానకిపాట పోర్టికోలో నేవిని రామేశమూ రంగమ్మా చకితులైనారు; కాని అక్కడ నుంచోక, ఉత్తరపు హాలు కేసి చూడనైనా చూడకుండా, వచ్చినవారు వచ్చినట్టే ముందు దక్షిణపు వసారాలోకీ, తరవాత, అక్కణ్ణుంచి మేడమీదికీ వెళ్ళిపోయారు.

అయినా “సమయానికి వచ్చానే శకున పక్షుల్లాగా”

అని ముసలమ్మా "వస్తేమాత్రం? కళ్లల్లో నిప్పులు పోస్తాను చూస్తూ వుండు" అని గంగమ్మా జనాంతికంగా పళ్లుకొరుక్కుని, ముసుగులు సవరించుకుంటూ మాటలు బిడాయించుకున్నారు.

౭

పాడినదానికి మెప్పూ కనబడక, పాడడానికి మరి యిచ్ఛా లేక "యిక పాడలే" నన్నట్టు జానకి జాలిగా చూడగా "మా అమ్మవు కావూ? ఇంకొక్కటి" అన్నట్టు రత్తమ్మ కనుసన్న చేసింది.

జగ్గప్ప కూడా "మేగో యింకొకటి పాడెయ్యవమ్మా" అన్నట్టు తల యెగరవేసుకున్నాడు.

"పాడవే మాతల్లీ" అన్నట్టు గునిసింది అన్నపూర్ణ

జన్మానికల్లా అప్పుడే విలక్షణానందం రుచిచూసిన పురోహితుడు "చిలకలా పాడావు, మరొక్కటి కూడా పాడమ్మా" అని నోరారా అడిగాడు.

దాని మీద, రామేష్ఉ, మెరుపుకొట్టిన ట్టయి, పులుకూ పులుకూ చూశాడు; గాని అప్పటి కప్పుడే మళ్ళీ శ్రుతిసరిచేసుకుని, జానకి యింగితం గుర్తించి హరి కాంభోజి యెత్తుకుని వొక్కవిసురు విసిరాడు సంగీతో పాధ్యాయుడు.

వెంటనే అన్నపూర్ణకి రూపకతాళం అందించి "ఉండేదీ రాము డొకడు - ఊరక చెడిపోకె మనస" అని మళ్ళీ త్యాగరాజు కీర్తన యెత్తుకుంది జానకి, తల్లి కేసి చూస్తూ.

అన్నపూర్ణా చిరునవ్వు నవ్వింది తల్లికేసి చూస్తూ.

మొదట చకితుడై, తరవాత మొగం పైకెత్తుకుని స్తంభం ఆసరాతో వెనక్కి విరగబడి "నీకోసం పాడుతోంది అమ్మాయిఆకీర్తన" అన్నట్టుచూశాడు, రత్తమ్మకేసిజగ్గప్ప.

రత్తమ్మ మొగం ప్రఫుల్లపద్మం అయింది.

ఉత్కటానందంతో జానకి కణతలమీద చూపులతోనే మెటికలు విరిచి, చూపులతోనే సీమంతం కూడా ముద్దు పెట్టుకుందామె.

ఈకీర్తన అంటే ఆమెకి నిద్రాహారా లక్కర్లేదు.

తెల్లవారగట్ల, జానకి తనపక్కమీదికి వచ్చి పాడితే యిది విని గాని ఆమె కళ్ళు విప్పదు.

మళ్ళీ రాత్రి కూడా జానకి మంచంమీద కూచుని యిది పాడించుకుని మరీ నిద్రకి వెడుతుం దామె; కాని, పెళ్ళిచూపులకోసం యేక కాలంలో యిద్దరుపెళ్ళికొడుకులు వచ్చివుండడంవల్లా, వారిలో వొకడు ఆంధ్ర దేశాతీతుడు కూడా కావడంవల్లా, గతరాత్రీ, ఆవేళ తెల్లవారగట్లా మాత్రం పాడించుకోలేక పోయిందామె.

ఇందువల్ల, యేదో వస్తువు పోయినట్టూ, యేదో

లోటు అనుభవిస్తున్నట్టూ ఆమెమనస్సు పీకుతూనే వుంది.

అయితే, - యిలాంటి అసందర్భం వచ్చినప్పుడు, అది గడిచిపోయాక యేమి చెయ్యాలో జానకి కెరుకే.

కాగా, వచ్చిన విపత్తు యింకా పీటపెట్టుకూర్చుని వుండగానే యిప్పుడిలాగ చక్కని అవకాశం రావడం ఆమెకి వరం దొరికినట్టయింది.

ఇలాంటి తృప్తితోటీ, ఇలాంటి వుత్సాహం తోనూ

"చండమార్తాండమధ్య —

మండలమునను చెలంగు చుండేదీ"

అని, అనుపల్లవి, సంగతులు వేసి పాడసాగిందామె.

బాహ్యదృష్టి మరిచిపోతున్నట్టు ఆమెకళ్లు అరమూతలు పడ్డాయి.

దీంతో, రత్తమ్మకి, విశ్వరూపం కినపడింది.

అప్పటి కప్పుడే జగ్గప్ప హృదయం కూడా ఆనందోత్ఫుల్లం అయింది.

"రాముడున్నాడు; కాని యిక్కడ లేడు. ఉన్నవాడు రాముడు కాడు — మహాబాగా తేల్చేశావు తల్లీ" అనుకుని పొంగిపోయాడతను.

ఆపొంగు అతని మొగాన మెరుపయింది.

ఆమెరుపు జానకి శోణాధరంమీద మల్లెపువ్వులు విరగ పూసింది.

దాంతో, జానకి కంఠాన వాగ్దేవి ప్రవేశించి నట్టూ, ఫిడేలు తీగల మాటున గండుగోయిల నక్కికూచున్నట్టూ భాసించింది.

ఈస్థితిలో —

"తామసాది గుణరహితుడు,
ధర్మాత్ముడు, సర్వసముడు,
క్షేమకరుడు, త్యాగరాజ
చిత్తహితుడు జగము నిండి — ఉండేది"

అని చరణం కూడా పాడింది జానకి.

కంఠం గద్గదికమై, లలాటం స్విన్నమై, మనస్సు పరవశమై, హృదయం ఆనందముగ్ధమై, దృష్టి శ్రీరామ నిష్ఠమై పాడిం దామె.

ఆమె మొగాన విలక్షణ మైన తేజస్సు మెరిసింది.

అదిచూసి జగ్గప్పా, రత్తమ్మా మళ్ళీ చకితు లైనారు.

పురోహితుడున్నూ ఆగానం విని పొంగిపోయాడు.

కాని, గంగమ్మా, ముసలమ్మా ముసుగుల్లోనే కాక, డబ్బురంధిలో కూడా మునిగిపోయి వున్నారు.

ఇందుకు తగ్గట్టు జానకి పాటలో సారస్యం యెక్కువైన కొద్దీ రామేష్ హృదయంలో వైరస్యం పెరిగిపోయింది.

అసలు, రెండో కీర్తనే యెత్తుకోవద్దని మందలించా లనుకున్నా డతను.

ఎలాగా ప్రారంభించింది కనక, తన యింగితం గుర్తించి, జానకి "అది యేదో విధంగా తేల్చి పాడెయ్యాక పోదు" అని కూడా అనుకున్నా డతను; కాని అత నిలా ఆశించేటప్పుడే ఆమెకూడా పరవశ అయిపోయింది.

చివరికి, వుపాధ్యాయుడు కూడా చకితు డయిపోయే టంత గంభీరగానూ మధురంగానూ పాడిం దామె.

ఇది రోమేష్ గుండెలమీద కొరడాలాగ తగిలింది.

అత నిక వూరుకోలేకపోయాడు.

దీంతో, వుపాధ్యాయు డిటు ఫిడేలు కిందపెట్టాటప్పటికి, రోమేష్, మొగమాటం అటు దూరంగా పెట్టేసి "ఇలాంటి పాడుపాటలు నేర్పి మీరెంతమంది పిల్లల్ని పాడుచేస్తున్నారండీ" అని దురుసుగా అడిగాడు.

ఉపాధ్యాయుడు తెల్లపోయాడు.

ఉలిక్కిపడి జానకీ అన్నపూర్ణా గురువు కేసిచూశారు.

రత్తమ్మ స్తంభాని కంటుకుపోయింది.

అప్పటికి జగ్గప్ప ప్రకృతిలో పడ్డాడు.

"ఏమి!" టనడిగా డతను.

"నీవంటివాడు కూడా యిలా పామరత్వం కనపరచడం బాగాలేదు మామయ్యా" అన్నాడు రోమేష్.

సరిగా బోధపడక "ఏమిటోయ్ నువ్వనేది!" అని మళ్ళీ అడిగాడు జగ్గప్ప.

“ఇది పాట కాదు” అన్నాడు వొత్తి, రొమేష్.

జగ్గప్ప మిడుతూ మిడుకుతూ చూశాడు.

“ఇది సంగీతం అంతకంటే కాదు” అని చెండు కున్నాడు రొమేష్ఉ.

“ఏమిటీ వుప్పెన?” అన్న ట్టుపాధ్యాయుడికేసి చూశాడు జగ్గప్ప.

ఉపాధ్యాయు డేదో అనబోయాడు; గాని “నువ్వా శ్చర్యపడితే లాభంలేదు” అంటూ అవ్యవధానంగా మళ్లీ అందుకున్నాడు రొమేష్ఉ.

“కర్ణాటకగానం అనబడే కూతలతోటీ, త్యాగరాజు పడవపాటలతోటీ, తెనుగుదేశం వొక్కటే కాదు, దక్షిణ దేశానికి దక్షిణదేశమే పర్రా దిబ్బా అయిపోయాయి”

“మరి సంగీతం యేదంటావ్?”

“హిందూస్థానీసంగీతమే సంగీతం”

జగ్గప్ప గతుక్కుమనిపోయాడు.

కర్ణాటకగానం మిక్కిలీ మధుర మైన దనీ, చాలా గొప్పదనీ, అది ఆంధ్రులచేతిలోనే చక్కగా రూపొందిన దనీ గుర్తించినవా డతను.

కర్ణాటకగానం ఆంధ్రులకు జాతీయమూలధనం అని లెస్సగా గ్రహించినవాళ్ళలో మొనగా డతను.

ఏమాత్రం అవకాశంవచ్చినా చుట్టుపట్ల పట్నాల్లో

జరిగే సంగీతసభలకి కూడా వెళ్లి ఆనందిస్తూ వుంటాడు.

అన్వయశుద్ధీ, రాగభావమూ పోషిస్తూ పాటకుడు పాడుతూవుంటే అతని కిక నిద్రాహారా లక్కర్లేదు; కాని ఆంధ్రజాతికి స్వస్వరూపజ్ఞానం లేదనీ, ఇరవయ్యో శతాబ్దం సగం గడిచాక కూడా అదిలేకపోవడం హైన్యం అనే జ్ఞానం కూడా లేదనీ అతనికి బాగా తెలుసు.

కాకపోతే, సంగీతం విని ఆనందించ గలిగేవాడు పరాయిసంగీతమే గొప్ప దనీ, మూడు జాతులవారిని పాదాక్రాంతులుగా చేసుకున్న తన సంగీతం అధమం అనీ అనుకునేవాడు ఆంధ్రజాతిలో తప్ప మరెక్కడున్నాడూ?

ఇలా అనుకుంటూ జగ్గప్ప తహతహ లాడిపోతూ వుండగా, పురోహితుడి కేసి చూస్తూ సంగీతోపాధ్యాయుడు వెటకారంగా నవ్వాడు.

జానకీ అన్నపూర్ణా మొగాలు చిట్లించుకున్నారు.

ఈ సమయాన "హిందూస్థానీసంగీతమే శుద్ధహిందూ సంగీతం. అది వినగలిగిందే జన్మ. అది విని ఆనందిస్తేనే రసికత. దాన్ని స్వీకరించినప్పుడే దక్షిణదేశం వాళ్ళకి మోక్షం. అప్పుడే వాళ్ళకి హిందుత్వసిద్ధిన్నీ" అని మళ్ళీ వొత్తిచెప్పాడు రామేష్‌ఉ.

ఆ చెప్పడంలో ఆవేశం కూడా కనపరిచాడు.

"సత్యం ఆవిష్కరించా" నని "జాతీయతను దోలి

చేస్తున్న చీడపురుగేదో దాన్ని బయటపెట్టగలిగా”ననీ అతను ధన్యవాదాలు కూడా చెప్పుకున్నాడు.

దీంతో, జగ్గప్పకి అతని నిజస్వరూపం నిలువునా అర్థం అయిపోయింది.

రత్తమ్మకి తలే తిరిగిపోయింది.

పురోహితుడు తాను మైలపడిపోయినట్లు కించపడ్డాడు.

సంగీతోపాధ్యాయుడు “పురోడాశం తీసుకు వెళ్లి కుక్కకి పెట్టానుగదా!” అని పశ్చాత్తాప పడిపోయాడు.

ఉబ్బెత్తుగా లేచి జానకీ అన్నపూర్ణా భోజనాల హాల్లోకి వెళ్ళిపోయారు.

“ఏం వెళ్ళిపోతారేమర్రా!” అని ముసలమ్మ ఆత్రంగా అడిగింది; గాని ఆమె కెవరూ బదులుచెప్పలేదు.

తన కొడుకన్న మాటలతో పరవశ అయిపోయి, మళ్లీ తల్లి ఆత్రంతో ప్రకృతిలో పడి, గంగమ్మ, తల్లి చెవిలో నోరుపెట్టి “ఇలాంటినోముల పాటలుకే అబ్బాయి మొదట పాడవలసినవి! చూడు, మూడుముళ్ళూ పడి పోనియ్యి తరవాత జానకమ్మకి యెలాంటిసంగీతం నేర్పిస్తాడో నాయన!” అని కళ్ళుతిప్పుకుంటూ గొణిగింది.

సరిగా ఈ సమయాన, బర్రెగొడ్డు అరుపు లాగ హార్మోనియం వాద్యమూ, దాన్లో కలిసి వొక స్త్రీ కంఠమూ వినిపించాయి.

అందరూ వులిక్కిపడ్డారు.

రామేష్ మొగం చేట అయిపోయింది.

వెంటనే ద్వారంకేసి తర్జనితో నిర్దేశిస్తూ "అదిగో అదీ సరయిన సంగీతం, వస్తా నుండండి" అని చెబుతూనే గభీమని లేచి బయటికి దూకా డతను.

౨

మేడమీది దక్షిణపుహాల్లో స్తంభంచాటున నుంచుని, వుండుండి మండువా తెరిపిలోనుంచి కిందికిచూస్తూ వుండిన రంగమ్మ, సోఫాలో కూచుని నిశ్చింతగా వార్తాపత్రిక చదువుకుంటూన్న రామేశాని కిదంతా చెప్పింది.

వింతపడి, మండువా వూచలదగ్గిరికి వచ్చాడతను.

అప్పటికి, రామేష్డు "దయచెయ్యండి. అచ్చమైన హిందూసంగీతం వినిపించి యీ దరిద్రులను అనుగ్రహించండి" అంటూ లోపలికి వచ్చాడు.

ఈ మాటలు హిందీలోనే అంటూ వచ్చాడు.

అతని వెనక, నవారుతాటితో హార్మోనియం మెడకి వేలాడవేసుకునిపదిహేను పదహారేళ్ల కుర్రాడు వచ్చాడు.

వస్తాదుకట్టు కట్టుకుని, షేర్వాణీ తొడుక్కుని, లేసుగుడ్డ టోపీ పెట్టుకుని — పైగా, మురికి వోడుకుంటూ వున్నాడు వాడు.

వాడి వెనక పది పద్ధెనిమి దేళ్ల యువతి వచ్చింది.

లంగా కట్టుకుని, లాల్చీవంటి చొక్కా తొడుక్కుని, జారుపైటా ముసుగూ వేసుకుని వుందామె.

ఆమె కూడా మురికి ఓడుకుంటూనే వుంది.

అక్కడి పరిసరాలు చూసి వాళ్లొకమాటు మొగ మొగాలు చూసుకున్నారు.

తర్జనితో ఆపిల్ల ముసుగు చూపిస్తూ "చూశావా? ముస్తైత్తుకునీ పిల్ల అది; అయినా ముసుగు మానిందా? ముసుగు లేకపోతే ఆదేశంలో గుడిసేటిది అన్నమాట. దేశంఅంటే అదే దేశం. మనదేం దేశమే ఖాడు దేశమూ?" అనడిగింది గంగమ్మ, అపవారించి ముసలమ్మని.

"పెళ్ళయాక జానకమ్మకీ ముసుగు వేయిస్తావా?" అన డిగింది, అలాగే ముసలమ్మ.

"ఇంకా అడుగుతున్నావా? పుస్తి ముడేసి, ఆచేతుల తోటే నాయన, నెత్తిమీదకి ముసుగు లాగెయ్యడూ?"

"బాగుండదే"

"నువ్వూర్కోవే"

ఇలా అని కళ్ళతో కసిరింది గంగమ్మ.

ఈ వ్యవధిలో వాళ్ళ సాన్నిధ్యం భరించలేక, సంగీతో పాధ్యాయుడు ఫిడేలూ తంబురా పట్టుకువెళ్ళి పురోహితు డికి పక్కగా కూచున్నాడు.

"ఇదేదో కొంచెం చూసేవెడదాం" మన్న ఉద్దేశంతో వెనక్కి వెళ్ళి మరో స్తంభం ఆనుకునుంచుంది రత్తమ్మ.

చురుగ్గా చూస్తూ జగ్గప్ప అలాగే వుండిపోయాడు.

భోజనపుహాలు కిటికీ తలుపులు సగం తెరుచుకుని జానకీ, గుమ్మంలో నుంచుని అన్నపూర్ణా యీమహోత్సవం చూడసాగారు.

"జాప్యం సహించలేక "దయచెయ్యండి" అన్నాడు రామేష్, మళ్ళీ హిందీలోనే.

"తల్లీ, కూచోండి. ఈకుబేరపుత్రుణ్ణి మెప్పించండి, మీకు నేను బహుమతీ చేస్తాను" అని తివాసీ చూపిస్తూ గంగమ్మ కూడా చెప్పింది, హిందీలోనే.

ముసలమ్మ "యిప్పు డేమిటీ యీమాయసంతా!" అని చీదరించుకుంది; కాని గంగమ్మకీ, రామేష్కీ యెదురు చెప్పలేక కళ్ళప్పగించి వూరుకుంది.

అప్పటికి కూచున్నాడు కుర్రాడు "మంచిది" అని హిందీలోనే అని, తలపంకించుకుంటూనూ హార్మోనియం ముందుకి తీసుకుంటూనూ.

చూసి చూసి యువతి కూడా కూచుంది, లంగా చక్రాకారంగా పడేటట్టు.

వెంటనే హార్మోనియం భంయి మంది.

దాంతోనే యువతి ఖంయి మంది.

ఉలిక్కిపడి, తొంగిచూసి, కంఠంనొక్కుకుని "అదే మిటి నాయనా!" అనడిగింది రంగమ్మ, మెల్లిగా.

"పిల్లజమీందారు పెళ్ళి కాదుటమ్మా? సంగీతసభ అది" అని బదులుచెప్పాడు రామేశం.

ఈస్థితిలో, పురోహితుడు ఊరికే పైకి చూశాడు.

వారక్కడే యెందుకుండిపోయారో బోధపడక, అతను, కళ్ళు చికిలించుకుంటూ వారిని సంగీతోపాధ్యాయుడికి చూపించాడు.

పిల్ల పెణక లెగరగొడుతూ వుంటే, వచ్చేదారీ పోయేదారీ తెలవక మహాకవి తెల్లపోయి చూస్తూ కూచుని వుండేటట్టు, దిగ్భ్రాంతుడయిపోయివున్నాడు పాపం అతను.

ఇలాంటిస్థితిలో వారుకనపడగా, రామేశం పరిచితుడయి వుండడంవల్ల "దయచెయ్యండి" అన్నట్టు కన్నుగీటాడతను.

ముందు మందహాసం చేసి "రాకూడదు, తప్పు" అన్నట్టు ముక్కుమీద వేలుంచుకుని, తరవాత, రామేశం, డోలు స్ఫురించేటట్టూ, అది తక్కువైనట్టూ చేసన్న చేసి, చివరికి సోఫామీదికి వెళ్ళిపోయాడు.

దాంతో, ఆకాశగంగ లాగ వురకలు వేసుకుంటూ నవ్వు రాగా, మళ్ళీమళ్ళీ గమ్మున ఆపుకునీ, వుండుండీ పకాలుమనబోయీ వూగిపోయాడు సంగీతోపాధ్యాయుడు మొగం అటు తిప్పుకుని.

ఇక్కడ యిది యిలా వుండగా, అక్కడ టుమ్రీల మీద టుమ్రీ లెగిరిపోతున్నాయి.

"సెబాస్" "చాలా బాగుంది" "భలే భలే" "వా వా"అని మధ్యమధ్య పాటకత్తెను హిందీలో మెచ్చుకుంటూ "ఏమనుకున్నారు?" "చూసుకోండి" "సిగ్గుపడండి" "బుద్ధితెచ్చుకోండి" అన్నట్టు మధ్యమధ్య ఆడపెళ్ళివారని కళ్ళతో డేకారిస్తూ, రోమేష్, అభంగ — ఉత్తంగ — ఆనందతరంగాల మీద, అలా అలా తేలిపోతున్నాడు, దూదిపింజె లాగ.

అది చూసి "పిళ్ళ ముగం పీళ్ళకేం తెలుసు, నిజమైన సంగీతం అదేనే. అది చెవిని పడింది దంటే నాయన యిక మనలో వుండడే" అని ముసలమ్మతో సొరకాయలు నరికేస్తోంది గొం — గామాయ్.

కొంతసేపటికి యీపాగడ్తా, యీప్రచారమూ బాగా వుత్సాహం కలిగించి యెత్తెయ్యగా, యువతి, ఉబ్బత్తుగా లేచి నుంచుంది, చీమ కుట్టి యెగిసిపడినట్టు.

హార్మోనియం మళ్లీ మెడకి తగిలించుకుని కుర్రాడు కూడా అంత లాఘవంగానూ యెగిరి నుంచున్నాడు.

ఇద్దరూ వులుకూ వులుకూ చూసుకున్నారు.

పడవ తెడ్ల లాగ చేతులూపుకుంటూ, అవ్యవధానంగా థెయ్యి మని నాటకం తొక్కసాగింది యువతి.

ఆవేశంతో వొకవమా టీభుజానికీ మరోమాటు ఆభుజానికీ గడ్డం తగిలేటట్టు మొగం మార్చుకుంటూ మొయిలు వేగంతోటీ అదే నినాదంతోటీ వేళ్లాడిపోతూ వున్న హార్మోనియం మీటు కుంటూ మెరుపు వేగంతో కుర్రాడు ఆమె చుట్టూ తిరగసాగాడు,

ఆచురుకుతనమూ ఆ చాకచక్యమూ చూసి ముగ్ధుడయి, ఆ నృత్యానికి మరింత మాధుర్యం కలిగించి తద్వారా తాను మరింత ఆనందించగోరి, గోమేష్‌ఉ, కుడి చేతి తర్జనితో నాలుక మడతవేసుకుని మొగరొప్పల్లాగ యీలలు వెయ్యసాగాడు.

ఆ యీలలతో మహోత్సుక అయిపోయి యువతి గిరగిర తిరిగింది.

గిర్రున తిరిగేసింది.

దాంతో, హాలంతా ముఖరితం అయిపోయింది.

ఆకోలాహలంతో మొగిసివచ్చి, సోఫాలో కూచుని వున్న రామేశమూ, అప్పటికీ స్తంభం చాటునేవున్న రంగమ్మామ్మండువా తెరిపి వ్రూచల అంచున కూలబడ్డాడు.

శరీరం మరచిపోయి, యువతి, భరతశాస్త్రంలో వున్నవీ లేనివీ కలిపి అడ్డమైన ముద్రలూ పట్టేసింది.

ఇలాగ వొక్క-పావుగంట గడిచింది.

చివరికి మొగిరి మొగిరి అలసిపోయి యువతీ, తిరిగి తిరిగి

బడలిపోయి కుర్రాడూ చతికిల బడ్డారు.

నాలుక పీక్కుపోయి, రొమేష్ఉ, అరగన్నులతో అప్పటికి అసలైన స్థాయి అందుకున్నాడు.

కొడుకు రసానుభూతి చూసుకుని గంగమ్మ గర్వపర్వత శిఖరం యెక్కేసింది.

వారి యిద్దరి గొప్పతనమూ మరింత బాగా తెలుసుకుని ముసలమ్మ, బోసినోరు తెరచుకుని కళ్లు తేలవేసుకుంది.

ఆడపెళ్లివారు, ఏమి జరుగుతోందో తెలవకా, అర్థమే కాకా, చివరికి కనపడకా జడావస్థలో పడిపోయారు.

ఇలాగ, మనుష్యులే కాక హాలంతా కూడా అవ్యక్తావస్థలో భాసిస్తున్న యీ సమయాన, ఎప్పుడు — యెలా వచ్చిందో, నాయనమ్మ చూపించిన పళ్లెంలో హారతి కర్పూరం వెలిగించుకువచ్చి, తివాసీ అంచున నుంచునివుంది, అన్నపూర్ణ.

వేదజడుడు కావడంవల్ల రసానుభూతి తక్కువ కాగా, అందరికంటేనూ ముందుగా మైకం వదలి, పురోహితుడు అమాంతంగా లేచినుంచుని, "శుభికే! శిర ఆరోహ శోభయంతీ ముఖం మమా—" ఇత్యాదిగా మంగళహారతి సామయికమంత్రం అందుకున్నాడు.

అతని పక్కనే వున్నాడు కనక, ఆపవిత్ర వేద ఘోషతో వృత్రాది భూతబాధ విముక్తి కాగా, వెంటనే ప్రకృతిలో

పడి సంగీతోపాధ్యాయుడు, పుణ్యకాలం మించిపోతోం దన్ని ఆదుర్దాంతో గభీమని ఫిడే లందుకుని, ఫెడీమని కమాను వేసి –

"నీనామరూపములకు నిత్యజయ మంగళం"

అన్న త్యాగరాజు సౌరాష్ట్రరాగం కీర్తన యెత్తుకుని, పల్లవి మాత్రం సంగతు లన్నీ వేసి వాయించేశాడు.

అప్పటి కప్పుడే రామేష్‌కీ యువతికీ కలిపి నివాళి యిచ్చి, పళ్లెం కిందవుంచేసి, అన్నపూర్ణ, భోజనాల హాల్లోకి తుర్రోమంది.

౧౯౮౨ డిసెంబరు భారతినుంచి –
సవరణాలతో